

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2012

Zdeněk Geyer

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Vypracoval:
Zdeněk Geyer

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Moravském Krumlově dne 25.4.2012

Zdeněk Geyer

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Zdeněk Geyer

OBSAH

I. Teoretická část

1. Životní pout' Jana Amose Komenského	4
1.1 Trýzeň úkolů J.A. Komenského změnit svět k lepšímu	4
1.2 Komenský - pedagog, teolog, filozof, diplomat	5
2. Dětství a studia J.A. Komenského	8
2.1 Komenského láska k vlasti	9
2.2 Do odchodu z vlasti	9
3. Odchod do vyhnanství v Lešně	12
3.1 Skrytá naděje na návrat do vlasti	12
3.2 Londýn a Samuel Hartlib – mecenáš	13
3.3 Elblag a Louis De Geer: „ <i>Chci psát díla, která přetrvají</i> “	14
3.4 Koncepce životního díla	16
4. Mezi Polskem a Uhrami	18
4.1 Diplomat Komenský státníkům Evropy	18
4.2 Lešno v požáru, celoživotní dílo v plamenech	19
5. Amsterdam : „Co mně, starci, bylo dáno vidět“	21
5.1 Každý život má poslední kapitolu	21
6. Odkaz v díle Jana Amose Komenského	23
6.1 Dílo v době studií	23
6.2 Tvorba doby pobělohorské s nadějí návratu do vlasti	23
6.3 Dílo po vestfálské mírové dohodě	26
7. Komeniologové o historickém významu Komenského osobnosti	32
7.1 Odkaz díla J.A. Komenského pro 17. století	32
7.2 Povědomí a ohlas tvorby Komenského pro 18. století	33
7.3 Renesance osobnosti a díla J.A. Komenského v 19. století po současnost	34
7.4 Muzea a památná místa J.A. Komenského	38

II. Empirická část

8. Kvalitativní průzkum platnosti odkazu životního díla J.A.K v současnosti	43
8.1 Metodologie zkoumání, stanovení výzkumných otázek	43
8.2 Popis a charakteristika výběrových skupin žáků a studentů	44
8.3 Vyhodnocení údajů, řešení výzkumných otázek a stanovení hypotézy	46
9. Odkaz života a díla J.A. Komenského pro současnost	52

Závěr	53
Resumé	54
Anotace	55
Seznam použité literatury	57
Seznam příloh	58

Úvod

Obsahem značně rozměrná literatura věnovaná dílu a životu Jana Amose Komenského nashromáždila množství znalostí a údajů o jeho životě a díle, ale na druhé straně navrstvila na jeho osobnost tolik odborných i popularizujících výkladů, že se pod nimi ztrácí její obrysy. Komenský nenapsal soustavnou autobiografii. V dopisech a útržkovitých i ucelenějších životopisných záznamech však o sobě pověděl velmi mnoho. Když na sklonku života charakterizoval sám sebe jako „*muže touhy*“, pojmenoval hnací sílu nadlidské pracovitosti, jíž vzdoroval osobní i národní tragédii.

Také z toho důvodu jsem téma o Komenském zvolil pro svoji bakalářskou práci, s vědomím, že mnoho již bylo napsáno a sděleno, přesto však jako vrcholnou zkoušku a výzvu při dovršení studia sociální pedagogiky, najít alespoň střípek nového k osobnosti, historicky tolik významné. Znovu a znovu se nachází další význam a podstata odkazu Komenského děl, objevují se nové souvislosti, které vedou k objevenějšímu pochopení myšlenek, znamenající odvahu, osvícenost a reformní cíle Komenského - pedagoga, teologa, politika a zejména učitele národů.

Komenského chronologicky seřazené listy, vzpomínky a projevy vypovídají o tom, jaká byla jeho touha a co ve své naléhavosti obsáhla. Otevírají spolu s výňatky ze spisů Komenského, přibližujícími dobovou mentalitu a každodennost, průhled do jednotlivých etap jeho života: dětství předčasně ukončeného osiřením, studií v cizině, práce ve vlasti, nad níž se stahují mraky absolutismu ohrožujícího zbytky svobod hájených od husitství, bělohorské katastrofy, vykořeněnosti exulanta přemáhané úsilím o dobytí nejzazších možností lidského poznání a stálou myšlenkou na zubožený národ, jehož vyslancem se cítí být v anglických, švédských, uherských i nizozemských službách, ať uctíván jako geniální reformátor školství, trpce si uvědomující, že pedagogika není jeho nejvlastnějším posláním, nebo ponižován do postavení prosebníka, žebrajícího na svých mecenáších pomoci pro těžce zkoušené krajany.

Z takových listů a odkazů tak pozvolně vystupuje zlidštělý Komenský. Jeho osobnost a dílo byly natolik nadčasové, že i po 4 stoletích neztrácí na aktuálnosti, a navíc myšlenkou a vizionářstvím není dosud překonán, neboť by jinak vědní obor komeniologie zcela nepochybně

nevznikl, aby Komenského dílo, odkaz a myšlenky mohli být znovu zpracovávány a aplikovány v mnoha současných vědních disciplínách.

Bakalářská práce je zaměřena na archiválii života a díla Jana Amose Komenského a souvisejícího kontextu bádání komeniologů se současností v pojetí sociální pedagogiky, zejména se zaměřením na život a dobu, ve které se nacházel a tvořil.

Nosnou částí bakalářské práce je rozbor a ucelený přehled tvorby a celoživotního díla Jana Amose Komenského, chronologicky ucelený přehled jeho životní pouti Evropou, jeho poslání uctívaného pedagoga, ale i úděl psance, neúnavně čelícího dobovým zlomům a nepřízní mocných tehdejší doby.

Důležitou součástí bakalářské práce je zmapování archivů, muzeí a památných míst, které souvisejí s poutí Komenského Evropou po vyhnání z rodné země, a s jejich využitím i rozbor díla a platnosti odkazu Komenského v jednotlivých epochách až po současnost, včetně stávajícího směřování výzkumu a působnosti komeniologů, zabývajících se širokým rozsahem v díle a osobnosti Jana Amose Komenského.

Cílem bakalářské práce je analýza archiválií o životní pouti a díle Jana Amose Komenského a nalézt poselství jeho odkazu pro současné pojetí pedagogických disciplín a možný kontext současného pojetí pedagogiky sociální.

Posouzením rozboru jeho nelehké životní pouti se pokouším o výběr hlavních myšlenek a reformních snah, jakožto základní Komenského ideály, které se po celý život usilovně pokoušel naplnit a svým působením nám je odkázal.

V části bakalářské práce otevírám stěžejní Komenského díla, věnující se širokému záběru celosvětových problémů a nerovností, ve kterých naznačuje směřování, pravdu a východiska, nejen pedagogická, ale i politická, duchovní a filosofická.

Souvisejícím cílem, je v teoretické části bakalářské práce posouzení odkazu Komenského díla v epoše stávající doby středověku až do dnešní doby a úsilí komeniologů v poznávání a šíření myšlenek Komenského od vzniku po současnost.

Naplňným cílem práce tedy bude ze svého díla postupně vystupující, nečítankový, nepřikrášlený a tím také živý a životný Komenský.

Smyslem výzkumu v praktické části bakalářské práce bude sonda do vědomostí a povědomí žáků základní školy a studentů středních škol o osobnosti, díle a odkazu Jana Amose Komenského, se zaměřením na platnost odkazu životního díla Komenského pro současnost.

Získanými poznatky se pokusím o potvrzení významu Komenského odkazu pro současné pedagogické a související vědní disciplíny, poukázat na historicky ověřenou správnost jeho vizionářství a vzdát hold výjimečnosti osobnosti našeho národa, jehož dílo je uznáváno celosvětově.

I. Teoretická část

1. Životní pout' Jana Amose Komenského

Vlivem nedostatečného rozvoje výrobních sil i výrobních vztahů byl v 16. století vývoj kapitalismu ve střední Evropě proti Nizozemí a Anglii značně opožděn. Nedostávalo se jí ani možnosti těžit z objevů zámořských cest, které byly výsadou právě Nizozemí a Anglie a tedy zaostávala v dovozu laciných surovin, zlata a stříbra, tolik nepostradatelných pro vznik akumulace kapitálu. V českých zemích převládal rámec feudální ekonomiky, který nepřekročila ani města se svojí cechovní výrobou. (Štverák, 1988).

V této dobové Evropě, době počátků a rozvoje zásadních politických, hospodářských a náboženských přeměn na přechodu od feudalismu ke kapitalismu tvořil v Čechách a na Moravě své velké a nadčasové dílo Jan Amos Komenský.

Narodil se na Moravě v českobratrské rodině dne 28. března 1592 v Nivnici u Uherského Brodu. Až do své dospělosti užíval rodové jméno Segeš, velmi záhy osiřel a tady je začátek jeho nelehké, smutné a vyhnanstvím obsáhlé životní pouti.

1.1 Trýzeň úkolů J.A. Komenského změnit svět k lepšímu

Tváří v tvář hledíme Komenskému, listujeme - li jeho rozsáhlou korespondencí. Jan Amos Komenský zde hovoří o sobě a po svém, kdy předkládá životní snahu učitele a burcovatele národů lidskosti, viděnou jeho vlastníma očima. Tyto podmanivé stránky literárního odkazu, kde o sobě, o svém pochybování a jistotách, o svém rozhodování, o své práci, o svém poslání promlouval nepřímou, nebo v zatajení. Což nebyl Komenský sám coby Poutník z Labyrintu světa a ráje srdce, který vyšel „*od sebe sám a ohlédati se počal*“ po všech lidských činnostech, úspěších i nepravostech? Nemluvil Jan Amos za sebe, když v Hlubině bezpečnosti s vděkem velebil, že člověku bylo dáno vymotat se z labyrintu „*d'áblova hostince, který jednak jest veselý, jednak smutný, jednak pokojný, jednak zkormoucený, jednak udatný, jednak choulostivý, jednak v náboženství vroucí, jednak chládnoucí, jednak chtivý a jadrný ku pracem, jednak tesklivý a všecko sobě ošklivící?*“ (Komenský, 1988).

Jak uvádí Molnár (1988), je Komenského osobnost mnohostranná, ale celistvá, nerozštěpená, je však plná vnitřního napětí, rozporů, vývojových proměn, pokroků, ale i

přehmatů. Kdykoli upravoval svá díla k novým vydáním, sebekratší časový odstup si vynucoval odchylku od starší formulace, zřetel k novým poznatkům a poznáním. *„Zralostí musíš chápat nejen zralost věkovou, nýbrž i vývoj, poněvadž se všemu učíme postupně přes věci známé podle základní poučky, že se neznámému učíme jen něčím známým. Lidské chápání je jakýsi vzestup k tomu, co hledáme.“* Z této zásady Komenský sám sebe nevylučoval *„Stejně jako na tomto světě vše, také i já, človíček obyčejný, jsem podroben času, v němž se všechno děje postupně a spěje ke svému určenému cíli nejinak než dodržováním přesných lhůt a po určitých stupních.“* (Komenský, 1988).

1.2 Komenský - pedagog, teolog, filozof, diplomat

S kým se to tedy potkáváme na jednotlivých zastávkách tohoto vzestupu? Bezpochyby se vzdělaným a erudovaným pedagogem. Je třeba připustit, že své úspěšné didaktické příručky zvláště jazykové, a práce teoreticky výchovné sám chápal jako službu většího a závažnějšího úkolu. Pracoval o něm v přesvědčení, že dějinná chvíle, kterou žil se svými současníky, je jedinečná svou vyzývatostí k činu, který se nesměl odložit. Už proto ne, že Kristus – viděno očima Komenského – neprodlívá s dovršením svého díla v lidstvu.

Komenský teolog - tvrdil to o sobě znovu a znovu, ale žádný z bohosloveckých směrů protestantského pravověří, ani reformovaný, z něhož jako český bratr vzešel svým akademickým školením, nehlásil se k němu bez velmi podstatných výhrad. Označovali ho jako husitu a on sám, *„nešťastný poslední senior“*, jak se označil v dopise na Slovensko, viděl v jednotě bratrské přímou pokračovatelku Husovi reformace. Ale tento biskup a pastýř rozplašeného stáda psal jménem jednoty bratrské vizi jejího konce - Kšaft umírající matky – kde s jistou bezohledností zrazoval bratrský sebezničující instinkt, neboť vizionářsky poukazoval na vynálezy lidstva a nové prostory pro práci za využití těchto vynálezů, které bude nutno zkolonizovat zalidněním a polidštěním stávajícího stavu.

Komenský filozof - jeho dílo *Obecná porada o nápravě lidských věcí* je opravdu původní metafyzický pokus, jak uvést dělného člověka do ústrojného světa, ve všech jeho úrovních a vrstvách. Poradní spis, nad nímž se ještě dnes tají čtenáři dech pro svoji nadčasovost, byl ovšem návrhem na úpravu lidských vztahů na celé zeměkouli na základě celkového pojetí smyslu a

směru dějinného vývoje, smyslu a směru, který tomuto procesu není imanentní a musí být nazřen očima víry.(Molnár, 1988).

Komenský diplomat - kdo by neviděl ve zvratových a vypjatých dobách třicetileté války právě v Komenském mluvčího vlastního národa? O jeho svobodu bojoval nejen perem, ale i diplomatickými zákroky a jeho vzdělanost usiloval povznést promyšleným plánem, jak vytvořit českou národní vědu a české písemnictví naukové i krásné.

Pedagogem, teologem, filozofem, politikem, slovesným umělcem, tím vším Komenský byl, přesto však nikdy beze zbytku. Vždy zůstávalo cosi zvláštního, co fungující a v té době ustálené něčím narušil nebo překračoval. Zhusta tímto počínáním nevyhovoval dobově standardním požadavkům jednotlivých vědních oborů, za což snášel ostrou kritiku představitelů vědních oborů, tehdejších zájmových okruhů a čelil tlaku skupinových zájmů mocných. Vědom si okolností však již ve svých pětadvaceti letech prohlásil: „*Já, co činím, z nucení svědomí svého činím*“.

I proto se, v době pobělohorské, po celých třicet válečných let a ještě později, nikdy Komenský nesmířil se skutečností vymazání české země z mapy evropského protestantismu a habsburskou verzí bolestivých protireformačních opatření. Neumdléval a pokračoval v úsilí, napravit tento stav reformací dějinných událostí. Opakovaně přednesl svoji koncepci návrhu na organizaci světové vědy, náboženství a státnosti s nadějí, že se její realizace ujmou, na tehdejší dobu, pokrokové země severní Evropy. V této koncepci se výrazně odlišoval od pojetí univerzalistického snu Campanelly, se kterým byl jinak názorově ztotožněn. Campanellova ideální světová přísně katolická teokracie ležela na evropském Jihu, v iberijské velmoci za francouzské účasti. Komenský, od mládí nadšený z nizozemské podnikavosti a duševní volnosti, pomýšlel na severskou trigu Polska, Švédska a Británie. V jejich mírové, svobodné a politické koexistenci spatřoval základ pro jednotné zlidštění světa.

V duchu této svojí koncepce byl ochoten zapojit všechny prostředky a proto jako propagátor, koordinátor a vykladač publikoval, v tehdejší době populární apokalypticko – vizionářské traktáty, s cílem mobilizovat veřejné mínění a tím ovlivnit diplomatickou aktivitu státníků a mocných doby, která by pomohla naplnění Komenského koncepce světového míru.

V této fázi je však Komenský podroben ostré kritice reformních teologů, zejména Samuel Maresius, jinak dlouholetý Komenského souputník, příznivec a obdivovatel, se kterým po léta solidárně sdílel osud vyhnance, nemohl Komenskému jeho vizionářství a apokalyptické období schvalovat a označil ji spojitou nádobu k jeho chiliasmu druhý příchod Krista a dokonalou tisíciletou vládu. Jejich cesty se rozdělily a nikdy se již nesetkaly.

Dílčí závěr

V kapitole o životní pouti Jana Amose Komenského je popsána hospodářská a mocensky rozdělená dobová Evropa a její kolonizační vlivy na tvorbu kapitálu, označena hospodářská situace v Čechách a popsán přechod feudalismu ke kapitalismu, kdy v takto vzrušující době tvoří svoje velkolepé dílo Jan Amos Komenský. Místem a datem jeho narození na Moravě začínají počátky jeho životní cesty, rozpor a trýzeň úkolů, které chtěl splnit pro lepší a spravedlivější svět. Je popsána jeho osobnost v celé svojí složitosti a mnohostrannosti za využití korespondence jako základu jeho autobiografie.

Komenský je označován jako renesanční vzdělanec a jsou zodpovězeny otázky působení pedagogického, teologického, filozofického i diplomatické schopnosti jeho působení.

Rozpor jeho myšlenek a díla jako kontrast dobových požadavků, způsobující kritický pohled mocnářů doby a vlastní nesmiřitelnost k událostem pobělohorské doby s habsburskou aplikací protireformačních opatření, poznamenává jeho snahu o prosazení koncepce organizace světové státnosti a zlidštění světa, jako koncepce světomíru.

Pro svoji ideu vizionářství, o jejíž správnosti je bytostně přesvědčen, se koncepčně rozchází s dlouholetými příznivci z řad teologů a vědců své doby.

2. Dětství a studia J.A. Komenského

„Na začátku záleží všechno“

„Všechny hlavní větve, které má mít, vyhání strom ze svého kmene hned v prvních letech, takže později není třeba nic jiného, než aby rostly.“ S člověkem je tomu zrovna tak *„Na začátku záleží všechno“*. Takový význam má dětství. O smysluplnosti či prázdnotě života se rozhoduje na počátku. (Komenský, 1988).

Osiřel jako dvanáctiletý chlapec. Nikdy nezapomene Amos na chvíli, kdy do vlhké a hluboké jámy na hřbitově klesaly rakve s těly otce a matky. Nebylo to téhož dne, ale přece tak krátce za sebou, že oba okamžiky ve vzpomínce nerozlučně splynuly. Kázali mu o boží vůli a o křesťanské pokoře, ale on prchl daleko od lidí, do příkopu za branami, aby se tam vyplakal, vyhořekoval, aby aspoň do země, do hluché, němé a přece soucitné země všeptal svou chlapeckou lítost i svůj vzdor. (Kožík, 1958).

Ve svých myšlenkách hodnotí pozitiva a negativa tohoto údělu. Výsledek hodnocení je zcela prost sentimentu. Rozhodující je zorný úhel pohledu, zacílenost k poslání, v němž život nabývá smyslu. Neštěstím pak není ztráta otce a matky, ale ztráta jinošských let, jimž zákonní zástupci rodičů neuměli vtisknout charakter cílevědomé přípravy pro životní cestu. Ztrátu je třeba přebít vlastním úsilím. Nejen nutnost rvát se životem bez vnějších opor, ale hlavně hledat, nacházet a trpělivě uskutečňovat osobitou náplň a cíl života – to označuje jako úděl sirotků, do něhož promítá vlastní zkušenosti.

Vlastní dětství hodnotí Komenský se stoickým nadhledem a nepitvá se v dětských zážitcích. Vyjmenovává kladné a záporné stránky a podněty, s důrazem na kladné vjemy. K těm patří složka výchovy v jednotě bratrské, cílevědomě pěstující smysl pro kázeň a řád. Tato programová osobní ukázněnost a sebekontrola pak blahodárně působí jak v odpovědné církevní funkci, tak i ve vědecké práci jako přísná systematičnost. Neméně silným podnětem pro Komenského pedagogické poslání jsou i zápory bratrské výchovy. K nim patří zejména nevalná a nízká úroveň školství a školní výuky. Komenského celoživotní snahou je proto napravovat negativní zkušenosti školství a napravovat škody ve výuce.

O jediném vztahu lze s určitostí říci, že je poznamenán dětstvím – vztahu k Mikuláši Drábíkovi, příteli z dětství a kolegy v duchovním úřadě, ke kterému si do konce života zachoval kamarádkou otevřenost a jehož kouzlu osobnosti často podléhal. (Komenský, 1988).

Za složitější Komenský pokládá rozhodnutí se pro povolání bohoslovce. Připravoval se k němu na přerovské bratrské škole pod vedením Jana Lanecia, kde v prvním stupni oddělení pro duchovní službu dostal biblické jméno Amos. Zahraniční studia obohatila rozhodnutí pro teologii a nové prvky ve vlivu svých profesorů v Herbornu i Heidelbergu, odtud jeho celoživotní myšlenka a snaha pansofické slučitelnosti teologie s filozofií – chiliasmus, který v pozdním věku označuje jako pravé křesťanství - konečné naplnění lidským dějinám dá Kristus svým druhým příchodem na naši zem, kde s konečnou platností prosadí vládu míru, práva, spravedlnosti a lásky. Pak nastane klid a mír pro všechny. Do té doby je třeba lidské spolupráce na nápravě všech věcí s nasazením všech sil. Komenský je podle tohoto svého přesvědčení vskutku a zcela nasazuje.

2.1 Komenského láska k vlasti

Dominantní hodnotou Komenského je láska k vlasti, pramenící ze zákonitosti postupného sílení citové vazby k národu tragicky postiženému v situaci nuceného vystěhovalectví. Dávno před bělohorskou katastrofou, v klidných letech studií myslí Komenský na svůj národ, zejména na nástroj jeho sebeuvědomění „*poklad jazyka českého*“. V hodnocení výsledků svých studií krystalizuje touha zmocnit se všeho dostupného a bez patosu vlastence určuje vizi poznat všechno lidsky dostupné, česky pojmenovat, utřídit, zařadit do vědeckého systému evropské úrovně a posloužit tím svému národu, který neprávem trpí pocitem méněcennosti.

Nedávno mu bylo jedenadvacet let. Píle a soustavnost byly jeho průvodcem všech myšlenek a skutků, chtěl dokázat velké dílo pro národ. Oslavím tak památku svých drahých rodičů, umiňoval si Komenský, bude to můj vděk Jednotě, vyřknu tím jasně a slavnostně, jak jsem hrdý na to, že jsem Čech. (Kožík, 1958).

2.2 Do odchodu z vlasti

Komenského přerod žáka v učitele na přerovské bratrské škole je charakterizován přemýšlením o metodě sdělování poznatků. A právě pojem – metoda – je hybnou pákou vědy pro všechny schopné vzdělance té doby. A ne jenom pedagogům, také filozofům a přírodovědcům. Vždyť i duchovní protipól Komenského – René Descartes – označuje svůj stěžejní spis jako *Discours de la méthode* (Rozprava o metodě, 1637).

Počátky svého rozvažování o metodě charakterizuje Komenský jako úsilí o příjemnější metodu vzdělávání.

Pedagogické působení Komenského před emigrací je praktické, zemité, vede obyčejný život. Patří sem jak školská dřina s úsilím vpravit do dětí co nejvíce vědomostí a co nejméně je přitom zatížit a znechutit, tak odpovědnost mladého duchovního za vlastní farnost. Ta není finančně výnosným beneficiem ani místem seberealizace. Žijí v ní živí lidé v tíživých sociálních poměrech, s důvěrou očekávající, že jejich pastor má odpovědi na všechny palčivé otázky. Mladý kněz je ovšem nemá, musí o ně tvrdě zápasit, o to víc, čím hlouběji s nimi cítí. Píše své Listy do nebe, 1619. (Molnár, 1988).

Zemitá věcnost a starostlivost pastýře charakterizuje pobyt ve Fulneku, v bratrském sboru německy mluvících členů, kde Komenský žil se svojí nově založenou rodinou. Všichni ve Fulneku měli mladého kazatele rádi, pro jeho vlastnosti ho ctili i občané jiného vyznání, přesvědčili se, že je snášenlivý, ale též důsledný, že neustupuje od zásad, aby si koupil něčí přízeň, ale ani neuráží, že je chápavý i vůči jinověrcům a pomůže každému. Naučili vážit si ho. Povaha českobratrského faráře, jemuž nebylo dosud třicet let, vtiskovala svůj ráz životu celého města. (Kožík, 1958).

Protihabsburské povstání je v plném proudu, moravský zemský hejtman Karel starší ze Žerotína zrazuje české povstání a nastává doba pobělohorská, znamenající pro Komenského vyhnanství ze země. Tragický zásah vyšší moci v podobě moru bere Komenskému ženu i obě děti. Žalem nad ztrátou bližních a v úkrytu vyhnance čelil záplavě hrůz, doléhající na jeho národ. S odstupem času v dopisu popisuje Komenský tiskaři Montanovi velké návaly deprese v bezesných nocích, že musel vstát k modlitbě a čtení Písma, aby hledal zklidnění, které mu jeho nitro nebylo schopno dát..., to vedlo k pokusu dobrat se smyslu utrpení.

Vstupuje tak po způsobu biblických patriarchů do zástupného zápasu s Bohem, jehož výsledkem jsou útěšné dopisy. Jakkoliv hodnotit dneškem jejich účinnost je degradující nepochopení údělu, který musel Komenský žít. Zápas, jež Komenský vede, je hluboce lidský zápas se zoufalstvím a rezignací. Řešení je teocentrické, ale plně otevřené lidem a světu. Pevný bod a střed bytí nalézá Komenský mimo člověka a jeho soběstačnost, kdy pouze přesáhnutí do sebe sama a tíhnutí k zoufání, otevírá člověku cestu na které se neztratí.

Nezvykle obsáhle věnuje Komenský prostor setkání s osobami nadanými svérázným druhem věštebné předvídatosti. Jejich prorockví mají povahu zjevení (revelací), která v hávu

mystických metafor přinášejí konkrétní politickou vzpruhu – naději na vítězství nad habsburským protireformačním absolutismem. Nikoliv až stařecká přecitlivělost, už mladická mysl Komenského má pro tento druh svérázně strhujících sdělení mimořádnou citovou vnímavost, bohosloveckou rozvahu a pochopení a rovněž vítá politickou potřebnost revelací. (Molnár, 1988).

Dílčí závěr

V druhé kapitole věnované dětství a studiu je uvedena pedagogická filozofie Komenského spočívající v základní důležitosti začátku čehokoliv tedy zejména dětství, kde se rozhoduje o smysluplnosti nebo prázdnotě života.

Dále je poznamenán jeho úděl osiření, hodnocení vlastního dětství a chvála výchovnému pojetí jednoty bratrské, která mu dala do vínku smysl pro kázeň, pevný řád a pedagogickou vizi.

Je uvedeno jeho povolání bohoslovce, kde získává základ pro svoji filozofii chiliasmu, vysvětlena jeho dominující hodnota lásky k vlasti a národu, neprávem sdílející pocit méněcennosti.

Zmíněna je Komenského situace do odchodu z vlasti, zvláště jeho úloha učitele s metodou sdělování poznatků, jeho odpovědnost duchovního za svěřenou farnost a role pastýře v bratrském sboru, kde zakládá svoji rodinu.

Události při protihabsburském povstání a doba pobělohorská znamená vyhnanství, ztrácí rodinu a prožívá těžké životní období zoufalství a rezignace, které řeší teocentricky.

Je zmíněna Komenského rozvaha a zdůvodnění pro revelace a její vysvětlení Komenského citovou vnímavostí, vnitřním bohosloveckým přijetím a politickou potřebností jeho boje proti habsburskému absolutismu.

3. Odchod do vyhnanství v Lešně

Hned s první emigrantskou vlnou těch, kdo odmítli dát se vnitřně zlomit (nechtěli změnit náboženství po bitvě na Bílé hoře 1620) odchází Komenský do polského Lešna, v té době už podruhé ženatý. Manželku si vybral z důvěrně známé rodiny bratrského seniora Jana Cyrilla. Marie Dorota Cyrillová se s ním vydala do neznáma, porodila mu v cizině 4 děti a po čtyřicet let žila ve stínu neuvěřitelně pracovitěho muže. Z písemností Komenského se o jeho druhém manželství mnoho nedozvíme. V ohnisku zájmu prvních emigrantských let je práce pedagogická, ovšem v trvalé perspektivě otázky po charakteru lidského poznání a možnostech, které otvírá. Rovněž je zatížen břemenem péče o krajany – členy církve, jímž zůstává pastýřem a navíc dotírá finanční tíseň s nutností dožebravat se pomoci.

3.1 Skrytá naděje na návrat do vlasti

Prvotní motiv je však ve znamení mlčenlivě skrývané, ale o to silnější naděje na návrat do vlasti, ve vyjádření, že pak by celá soustava umění didaktického posloužila především národu, který trpí zastaralými neduhy konzervativních vyučovacích metod. Škody, které napáchaly, jsou o to závažnější, že postihly mladou generaci rozhodující o příští tvářnosti národa. Systematickým promyšlením nových metod a přípravou pomůcek vytváří Komenský skrytý, ale v čase potřeby okamžitě použitelný potenciál nápravy českého školství.

Jeho vydaná učebnice latiny (*Janua linguarum reserata*, 1631) vydaná o dva roky později česky jako *Dvěře jazyků odevřené*, přinesly ve vzdělaneckých kruzích „ *úspěch naprosto neočekávaný na jaký bych nikdy ani ve snu nepomyslel*“. Souběžně psaná *Didactica*, tj. umění umělého vyučování, je nesena přímo vášnivým optimismem možnosti napravení všech škod spáchaných na dětech a mládeži. K argumentům, že jeho didaktickou metodou je možno úspěšně konkurovat jezuitům v jejich ovládnutí světa prostřednictvím škol, je Komenský zdrženlivý. Myšlenka ovládnutí světa, získání ovlivňujících pozic je mu cizí.

Neproblematickou slučitelnost teologie s filozofií a přírodovědou nikdy Komenský sám nezpochybil, ale přímo ji zabudoval jako jeden ze základních pilířů do své myšlenkové stavby. Vždyť právě touto ústrojnou jednotou populárně vysvětluje podstatu své pansofie „*umělou metodu vyložit cokoliv je potřebné k dosažení štěstí v tomto i v budoucím životě vědění i věrou, jednáním i doufáním*“ (Komenský, 1988).

Odmítal vědu bez smyslu pro praktický život, protože za moudrého považoval ne toho, kdo ví mnoho věcí, ale toho kdo ví věci užitečné. Veliký význam připisoval proto učitelům, kteří *„musí být přesvědčeni, že jsou na vysokém místě důstojnosti a že jim byl svěřen vysoký úřad, nad něž nic není pod sluncem většího“*, ale žádal je, aby každý z nich učil *„ne tolik, kolik sám dovede, nýbrž jen tolik, kolik je žák s to chápati“*. (Kožík, 1958).

3.2 Londýn a Samuel Hartlib - mecenáš

V září roku 1641 přijíždí Komenský do Londýna, kde touží vytvořit vědecké pracoviště soustředěné na výzkum a stanovení účinných metod na *„nápravu světa k lepšímu“*, pracoviště, které by bylo po instituční stránce dostatečně zajištěné přízní rozhodujících politických činitelů, a proto i *„potřebnými důchody pro placené vědce“*. Do nejvyšší londýnské společnosti však nezavedl Komenského nový šat anglického stříhu nýbrž jeho dosavadní dílo a myšlenky, které tu horlivě propagovali přátelé seskupeni okolo Samuela Hartliba. Roku 1637 vydal Hartlib v Oxfordu Předehru komeniánských snah a o dvě léta později v Londýně Předchůdce vševědy, kde Komenský nešetřil projevy objevitelského sebevědomí. Pro Angličany přitažlivé tím, že ukazovaly směrem, jímž se před časem vydal jejich slavný Francis Bacon. *„Nové, úplnější uspořádání věci nás nejednou přivedlo až na místa, kam se dosud nedostal nikdo“*, vysvětluje Komenský.

Na Hartlibovu přímělu, byla do slavnostního parlamentního kázání vložena zmínka o Komenského plánech na *„vztyčení budovy pravdy lidské i božské“*. Komenský se připravoval, viděl v duchu, jak z Anglie se šíří myšlenky na mírové uspořádání světa do všech zemí, jak se všude zakládají nové školy. Chvěl se nedočkavostí. (Kožík, 1958).

Zřízení vševědné koleje, která by zaručila dvanácti učencům nerušenou práci a bádání podle Komenského směrnic bylo už na dosah ruky, ale přišly dějinné zvraty anglické společnosti, vedené mocenským bojem a vše bylo ztraceno.

V Anglii získané zkušenosti daly základ ke spisu Cesta světla, kde ve svých úvahách a snahách vidí, mimo jiné strukturální souběžnost anglické revoluce s poraženým českým povstáním, vrchol, kterým se stane dílo Obecná porada o nápravě lidských věcí, duchovní mobilizace k záchraně lidství v lidstvu, výzva, aby se lidé konečně začli *„bát klamů a podvodů ve věcech týkajících se záchrany světa“*.

V červnu 1642 Komenský z Anglie odplul. Plavba byla klidná a ničím nepřipomínala bouři, která postihla loď, na jejíž palubu vstoupil Ioni v Gdaňsku při cestě do Anglie. Tehdy pocítil „hrůz a strachů“, když se pod ním otevřely hlubiny. „*Já zmrtvěl všecek, nic již před sebou nevidá než zahynutí.*“ Tou úděsnou vzpomínkou oživil pozdější vydání svého beztak výmluvného *Labyrintu* : „*Rozmáhalo se zajisté to vání tak násilně, že nejen námi, ale i těmi pod námi hlubinami zmítáno bylo, až hrůza k srdci šla. Nebo moře vlnami takovými odevšad se válelo, že jsme jako po vysokých horách a hlubokých údolích jednak vzhůru, jednak dolů chodili. Někdy námi vzhůru střílilo, že jsme sobě měsíce dosáhnouti moci zdáli, z toho zase sstupovali jsme jako do propasti. Tu se zdálo, že nás proti nám jdoucí neb poboční vlna přikváčí a hned na místě potopí, ona pak podnesla vždycky, toliko že náš ten prkenný koráb sem tam odráží a od jedné vlny druhé podáván jsa, jednak na ten, jednak na druhý bok dopadal, jednak předkem kolmo vzhůru, jednak dolů strměl. Odkudž nejen vodou vždycky na nás a přes nás do povětří stříkáno, ale my ani státi, ani ležeti nemohouc, z boku na bok jsme přemítáni, jednak na nohy, jednak na hlavu stavěni. Z čehož závrať a všeho všudy s námi se podvracení pocházelo. Což když dnem nocí trvalo, každému souditi snadno, jakých se tu hrůz a strachů pocítiti musilo.*“ (Komenský, 1988).

3.3 Elblag a Louis De Geer: „Chci psát díla, která přetrvají“

Komenskému bylo v té době padesát let. Nezlomen strádáním tělesným ani nepřetržitým duševním napětím byl na vrcholu svých tvůrčích sil; pobyt v Londýně posílil jeho sebedůvěru a anglické spory pobídly jeho dychtivost, aby se myšlenky staly skutkem. Předcházela ho dobrá pověst, předešly ho jeho knihy a jejich věhlas. A tak cesta Holandskem a Švédskem byla na každém zastavení potí slávy a úcty. (Kožík, 1958).

- Haag! – přijížděl vážený spisovatel a učitel učitelů, ve kterém spatřovali osvíceného duchovního, pedagogického myslitele a mírotvorce,
- Leyden! – co slyšel v Haagu se opakovalo, celé sbory duchovních a profesorů měl ve své úctě nablízku, zejména po došlé informaci z Asie, že jeho Brána jazyka a jiná díla jsou překládány do arabštiny, perštiny a mongolštiny. Hold Komenskému , že otevírá cestu světla k pohanům,

- Endegeest! – jen zasvěcení věděli, že zde v klidu a tichosti přebývá filosof Descartes, jejich setkání, dvou myslitelů s rozdílnou filosofií, bylo dobově nevyhnutelné a proběhlo právě zde. Nešlo však o spor zuřivých sektářů, když tvrdě a příkře obhajovali před sebou a druhým svoje myšlenky. Naslouchali si i v rozdílných názorech pozorně a s pochopením, což je dané velkým a skutečným filozofům; rozloučili se s úctou i s jistým smutkem,
- Amsterdam! – město plné vzdělců, centrum obchodu se zámořím ho uvítalo neokázale, srdečně a v úctě; setkání se synem bohatého mecenáše a zbrojaře Louise De Geera, Vavřincem, se kterým byl duchovně silně spjat,
- Brémy! – nové pokušení, kdy radní města mu předkládají v úctě a důvěře vedení místní školy, které je však nucen pro vyšší cíle nezpronevěřit se poslání, s vděkem odmítnout,
- Hamburk, Lubek! – všude projev úcty a pod slibem vysokých odměn jej chtějí zastavit na jeho pouti, odradit od cesty do Švédska,
- Norköping! – nová země, jazyk, luteránská víra, které se český kněz blížil s obavou, kterou rozptyluje právě mecenáš Ludvík De Geer, sdělující Komenskému jeho úkol učitele a reformátora švédského školství, ve kterém ho bude všestranně podporovat,
- Örebrö! – setkání se švédskou královnou a jejím zájmem o jeho díla, zde se připravuje na setkání s mocným kancléřem Oxenstiernem – řídícím osudy severu a celého Švédska,
- Stockholm! – velký muž dějin Švédů, mocný kancléř a Orel severu – Axel Oxenstierna, po dlouhá léta znamená ve své době více než jeho králové, vzdělaný, pohotový politik nabízí Komenskému provedení reformy školství s absolutní poslušností v této velké věci, Komenský i pod vlivem politických souvislostí a nedobrých finančních okolností, jeho nabídku přijímá.

Pruské přímořské město Elblag, nedílná součást pobaltského pásma obsazeného Švédy jako hráze, proti pronikání Španělů do severských moří. Odsud pramení až žalobné postěžování do bezvýchodnosti, v níž se octl, jako jedna z charakteristických dominant Komenského citového a pracovního rozpoložení myslí pro elblagské období 1642 – 1648. Je velmi překvapivé, uvážíme-li, že byl v té době hmotně zajištěn jako málokdy jindy, obklopen znovu shromážděnou rodinou a v úkolech, které na sebe vzal, neobyčejně výkonný.

Jeho chlebováre Louis De Geer byl velkorysý zbrojařský magnát z Nizozemí, který se zasloužil o vítěznou údernost švédských vojsk za třicetileté války. Právě odtud, od rozhodnosti, s jakou luteránské Švédsko, do jehož armád přišlo sloužit i velet tolik českých šlechtických emigrantů, zpevňovalo protestanské pozice ve střední Evropě, očekával Komenský pomoc pro český národ v jeho nerovném boji s Habsburky.

Elblag byl kompromis, uváženě zvolený velkým švédským kancléřem Axelem Oxenstiernem – učebnice a zase učebnice pro školy, jichž potřebovali k podpoře všestranného švédského rozmachu proti respektování Komenského myšlenek, díla a filozofie. Byl to úkol pod jeho síly a pro Komenského nedůstojný: „, Chci psát díla, která přetrvají“ (Molnár, 1988).

3.4 Koncepce životního díla

Za pobytu v Elblagu dozrála všemu navzdory – koncepce a rozvrh Komenského životního díla. Všeobecnou poradou o nápravě lidských věcí zde rozestavěl ve všech 7 jejích dílech. Nápravy světa buď dosaženo nalezením pravé filozofie, pravého náboženství a pravého státnictví. Správným užitím rozumu, svědectví Písem svatých a zkušeností našich smyslů nechť stoupá dějinný člověk k moudrosti živé vírou, láskou a nadějí. Bude to moudrost vynalézavá, schopná vytvořit mezinárodní kontrolní organizace a instituce s úkolem zaručit, aby se proces zlidšťování světové civilizace nezastavil nebo nezvrátil v opak.

Dílčí závěr

V této obsáhlé kapitole je popsána pobělohorská nucená emigrace Komenského do polského Lešna, jeho pedagogická činnost a péče o členy svojí církve, s vyznačením nelehké finanční situace.

Skrytě se však rýsuje naděje na možnost a touhu návratu domů, spolu s plány na pedagogickou nápravu českého školství, popisuje se zde úspěch učebnice latiny a didaktických metod, příprava podstaty pansofie.

Další etapou jeho putování je Londýn a setkání s mecenášem Samuelem Hartlibem, se kterým vytváří prostor pro vznik vědeckého nezávislého pracoviště pro nápravu světa. Okolnosti anglické rozpolcené společnosti tento projekt zhatily.

Přichází etapa pobytu v Elblagu, která přes nebyvalou zajištěnost Komenského rodiny nebyla naplněna vědeckostí jeho práce, ale pouze realizací kompromisu požadavků mecenáše a vlastních představ. Na tomto místě je třeba dát za pravdu slovenskému průkopníku komeniologie Jánovi Kvačalovi, který definoval šestiletý pobyt v Elblagu: „Elblagské údobí Komenského života vrcholilo statečným protestem proti duševnímu nájemnictví“. (Kvačala, 1921).

V závěru kapitoly je zmíněna dovršená koncepce životního Komenského díla Všeobecné porady o nápravě lidských věcí.

4. Mezi Polskem a Uhrami

„Zjinud jinam přecházeti los jest něčí až do smrti“, zpíval Jan Amos nad rakví své druhé ženy Doroty Cirillové. Bylo to 26. srpna 1648. Bezpočet českých pobělohorských exulantů vedla životní cesta doslova zjinud jinam, Komenského však nadmíru vrchovatě.

V údobí mezi lety 1648 a 1656 ho zastihujeme skoro jen na cestách, na neklidném pobytu v polském Lešně 1648 – 1650, v uherském Potoku 1650 – 1654, a opět už naposledy v Lešně 1654 – 1656. Není se co divit, že „bědami a nářky unavený služebníček Jan Amos Komenský“, oslovuje svého Boha ohlédaje se nazpět: „*nedals mi vlasti a domova na zemi, kráčel jsem smutnými cestami, přinutili mne abych chvátal, jsem nucen provozovat ostudnou žebrotu*“. (Komenský, 1988).

Komenský si tragicky uvědomuje že, z pohledu diplomatického bylo nebezpečí habsburské převahy v Evropě zažehnáno, ale v českých zemích neuhnula tíha jejich násilné vlády ani o píď. A že Evropa zemi Husově a Žižkově nepomohla.

Země ta, zpustošená, připravená o polovinu obyvatelstva a trpící nesnesitelnou bídou duchovní, stala se znovu výkupným evropského míru. (Kožík, 1958).

4.1 Diplomát Komenský státníkům Evropy

Komenský nepolevuje ve snaze změnit a zvrátit dějinné události, touží po návratu do Čech, horečně píše s myšlenkou ukázat Maresiovi, jak v letech po uzavření vestfálského mírového diktátu, který škrtem pera nadobro odepsal české reformace, tak on, pastýř stáda, věrně setrval se svou jednotou a nepřestal pracovat na změně poměrů. (Molnár, 1988).

Vestfálským mírem uzavřeným v roce 1648 dochází ke zmaření veškerých nadějí pobělohorských emigrantů na návrat do rodné vlasti. Nepomohla ani přímluva Jana Amose Komenského u švédského kancléře Axela Oxenstierna. (Pánek, 2008).

Navždy tak v Komenském zůstala bolest z dějinného zvratu, který od švédské mise neočekával a také to neváhal Axelu Oxenstiernovi vyjádřit: „*Ne že jsem opuštěn sám, nebo nějaká částka našich, stoupenci naší církve, nýbrž že opuštěn je celý národ*.“ (Komenský, 1988)

Současně však z pozice diplomata a politika Komenský ve vyjádření Oxenstiernovi uznal, že moudře říká Epiktet: „*Při pohromě obviňovat jiné je známkou člověka nevzdělaného, sebe sama známkou začátečníka ve vzdělání, ani sebe, ani jiného známkou vzdělaného a moudrého*.“

A tak by bylo naší pošetilostí v našich pohromách nyní obviňovat jiné a na ně si stěžovat, naproti tomu je začátek moudrosti, jít sami do sebe a žalovat na vlastní nedostatek kajícího vůči tomu, který nás trestá, totiž Bohu, a na netečnost vůči sobě samým, kteří jsme – musím to přiznat – o sebe sami nedbali a chceme, aby se za naší dřímoty o naši věc starali jiní. (Komenský, 1988).

Zklamání z očekávání od švédské diplomacie, však není překážkou ve víru k národu českému a moravskému, ve spisu Kšaft umírající matky „*Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český*“ (Komenský, 1988).

4.2 Lešno v požáru, celoživotní dílo v plamenech

Pro toužené osvobození domova vyvíjí horečnou činnost informativní, agitační a diplomatickou. Její šifrovaná korespondence obepíná od Anglie po Sedmihradsko přes Švédsko, Gdaňsko a Švýcarsko všechny země schopné vytvořit mezinárodní protihabsburskou koalici.

Znovu jde Komenský věrně za novou nadějí, která pojila sen o volnosti národa s prospěchem mládeže na celém světě. Šlo mu na šedesátý rok, zapřísahal nebe, aby mu dalo dostatek sil, přemáhal bolest i únavu a prosil sám sebe o vůli co nejpevnější. A vyjel znovu do boje jako rytíř – vydobýt vlastními skutky uznání myšlenek, o jejichž spravedlnosti byl přesvědčen. (Kožík, 1958).

Je osobní tragédií Komenského, s nedozírnými následky materiálních škod pro budoucnost lidstva, když 29. dubna 1656 bylo Lešno zapáleno a hořelo celé 3 dny. Téměř celé dílo Komenského skončilo v plamenech: „*My sice žijeme, co nás bylo zachráněno ze zkázy lešenské, ale životem zcela chudým a těkavým. Všichni jsme tam přišli o všechno a zachránili jen holý život. Avšak já jsem utrpěl ze všech ztrátu největší, totiž nejen statků, ale nadto i svých rukopisů.*“ (Komenský, 1988).

Poklad „sbíraný slovo od slova po čtyři desetiletí, byl navždy zničen a ztracen. Ubohý stařec se rozplakal – poprvé po dlouhé době a jeho žalost byla neutěšitelná, neboť viděl tuto ztrátu pro český národ nenahraditelnou.

Tak stál Komenský ve světě opět jako žebrák, který zachránil život svůj a své rodiny a bylo nutno uvažovat, jak s ním znovu a znovu naložit a co si s ním počít. Znovu se rozloučil s rodinou a přáteli – pokolikáté již – a vydal se na cestu, hledat ještě jednou útulek svému ztroskotanému životu, chudšímu a zoufalejšímu než kdykoliv dříve předtím. (Kožík, 1958).

Dílčí závěr

V kapitole je zachycena dramatická doba Komenského nekonečného putování a boj za lepší budoucnost svého národa, jistá bezvýchodnost jeho snažení o nápravu habsburské nadvlády, provázené osobní tragickou situací.

Horečně se znovu a znovu zvedá a ve svých diplomatických kontaktech oslovuje tehdejší mocné Evropy, neomezen pouze na vytýkání obětovaného národa, ale konstruktivně se snaží o úsilí možnosti návratu do vlasti za pomocí vlivných státníků.

V osobní tragédii nedozírného rozsahu a pro Komenského životní prohru znamenalo napadení Lešna vojskem, jeho vydrancování a vypálení, při kterém Komenský přišel o majetek a celé svoje psané celoživotní dílo. Nadechuje se však znovu a je připraven vykonat poslední pouť do milovaného Nizozemí, v touze najít sobě a bližním útulek.

5. Amsterdam : „Co mně, starci, bylo dáno vidět“

„Celý můj život byl putováním a neměl jsem vlasti. Ustavičně jsem měnil místo pobytu, nikdy a nikde jsem neměl stálého domova. Naposledy mi poskytlo pohostinství po dvanáct let hlavní město Batávie, tržiště světa : a tu jsem nabyl lepší příležitosti než kdy jindy ve svém životě pozorovat, bez kolika věcí bychom mohli být.“ (Komenský, 1988).

Tak hodnotí Komenský svá poslední léta v Amsterdamu dva roky před smrtí ve spisku *Unum Necessarium* (Jedno potřebné), který prohlašuje za své poslední pořízení, ale nikoliv za rezignaci a v dopisech svoje zdůvodnění co je a co není rezignace vysvětluje pozoruhodnou vnitřní sílu a odhodlání nepřítakávat rezignaci nicotou: „ Nyní se pustím do toho, abych sebral střepy svých rozbitých nádob a nějak je zase slepil.“ (Komenský, 1988).

Sleповání střepů, jak Komenský označil svoji životní tragédii požárem z Lešna a následné odhodlání vše napravit, v Amsterdamu je pozoruhodné. Na nejtěžší životní pohromu reaguje Komenský nejprudším pracovním rozmachem. „ Ve které jiné zemi je možno užívat tak úplné svobody ?“, se v tomto konstatování shoduje s Descartem.

Klíčovým vyznáním Komenského závěti je obrana odvahy „volat celý svět a celé lidské pokolení napomínat, aby zmoudřelo, všem národům po celém světě, aby se zastavili, válčiti přestali, abych smířil celé lidské pokolení.“(Komenský, 1988).

Do této oblasti patří velkolepý pokus Obecné porady o nápravě věcí lidských. Svému národu odkazuje moudrost správného řazení hodnot, a víru, aby se národ nevzdal svého poslání v rodině lidstva. „ Bratry svými,“ píše Komenský, „ nazývám všechny lidi téže krve, celé pokolení Adamovo, obývající po celém povrchu země.“(Komenský, 1988).

5.1. Každý život má poslední kapitolu

Na sklonku života byl unaven, provázen nemocemi a nepřízní některých myslitelů a teologů, nečekaně se dočká napadení svých myšlenek a díla od dřívějšího přítele Samuela Maresia z Groninku, který označil Komenského snažení za obludný sen o náboženském smíření, veřejně jej zostudil a lživě pohani. Komenskému, již velmi nemocnému, se nedostávalo sil na obranu Maresiova nařčení a ponechal jej soudu nejvyššímu – vlastnímu svědomí.

Jeho mysl však nezhasínala a dále snil o nových knihách, které chtěl své vlasti věnovat. V posledních týdnech života, dovršiv sedmdesátý osmý rok života a přemáhaje trvalé bolesti těla i ducha, stále se pokouší aktivně pracovat. Zadal úkol najít materiál o dějinách Jednoty bratrské, trápil se nad nevydanými spisy a bolestnou nemohoucností sdělit všechny svoje myšlenky široké veřejnosti tak, aby museli zmlknout všichni utrhační Maresiové. Uvědomoval si s plným vědomím, že je na konci své pouti a s přísností k sobě samému a mukami úvah pochyboval o desetiletích své práce a myšlenek, které věnoval svému národu, světu a jeho budoucnosti. Nebylo to vše marné? Odpovědi se nedočkal.

Patnáctého listopadu roku 1670 Jan Amos Komenský v Amsterdamu zemřel. Když zavřel unavené oči, zhasla s jeho životem celá strastiplná historie českého národa po Bílé hoře. Zhasla i s nadějí, která žila pro všechny právě v něm po více jak půl století. Byl pohřben o týden později pod dlažební kameny kostela v Naardenu.

Činy těch, kteří válčili, těch mocných doby a Evropy, nepřetrvaly jejich životy. Působení Komenského, jeho činy, které připravoval a realizoval uprostřed válečné vřavy, jeho neúnavná snaha o bratrské sblížení národů, školy učící pro radost života, ustavení světa s moudrými a laskavými lidmi, všechny tyto činy přetrvaly dějiny válek – a zůstanou živé navždy. (Kožík, 1958).

Dílčí závěr

V této kapitole je uveden Komenský na sklonku života a jeho pobyt v Amsterdamu, jeho úvahy o rezignaci po Lešenském požáru, boj s vlastními pochybnostmi a nalezené východisko v nejprudším pracovním rozmachu. Zabývá se odkazem národu v řazení hodnot a nutností pevné víry v dobro člověka na celém světě.

V závěru kapitoly je předloženo svědectví o Komenského ubývání sil, ostrému napadení a zostuzení svých myšlenek a díla dříve spřátelenými teology a Komenského nemohoucnost odpovědět pro podlomené zdraví, ve chvílích konce životní pouti.

*Dočkáš se, Komenský, že dobří uctívají budou skutky
i naděje tvé, ba i tvé toužné sny. (G.W. Leibniz)*

6. Odkaz v díle Jana Amose Komenského

Celoživotní dílo Jana Amose Komenského je vpravdě epochální co do množství psaných knih, spisů, úvah a her. Historikové a kmenologové soudí, že se jedná o nepřekonatelný jev, takové množství díla s tak silným, vědecky různorodým a vizionářsky nadčasovým odkazem, za jeden lidský život zrealizovat.

6.1 Dílo v době studií

Již v době svých studií 1611 – 1613 se Komenský rozhodl pro nové studijní formy vytvořením jednak velkého slovníku pod názvem Poklad jazyka českého (Thesaurus linguae bohemicae), ve kterém by pokračoval ve snahách Štítného, Husa, Blahoslava, Kornela ze Všehrd, kteří prosazovali rovnoprávnost češtiny s latinou, a jednak obsáhlou encyklopedii s názvem Divadlo veškerenstva věcí (Theatrum universitatis zrum). Obě díla zůstala nedokončena a Komenský na ně v pozdějších letech navázal Vševedou (Pansophie). (Štverák, 1988).

6.2 Tvorba doby pobělohorské s nadějí návratu do vlasti

Po vysvěcení na kněze vydává v roce 1619 spis Listové do nebe, ve kterém vystupuje proti hospodářskému vykořisťování lidu. Komenského ohlasem osudových ran po bitvě na Bílé hoře v roce 1620, které postihly celý národ, bylo několik útěšných spisů: Labyrint světa a ráj srdce z roku 1623, Hlubina bezpečnosti a Truchlivý. Pozoruhodné a ojedinělé je vydání mapy Moravy.

V roce 1628 přichází do Lešna, kde vydává v roce 1630 dílo Didaktika velká (Didactica Magna) a stává se rektorem gymnázia. Vznikají zde i první spisy pansofické, učebnice jazyků a přípravy na reformu škol. V době obnovených nadějí na návrat do vlasti vzniká soubor Ráj český, který obsahuje návrh na obnovu české výchovy. První část Didaktika česká vznikla v letech 1628 – 1632 a představuje v dějinách pedagogiky první systematické dílo o výchově s obsahem úplné soustavy pedagogických pojmů. Druhou část tvořila Speciální didaktika. V prvních kapitolách Velké didaktiky psal Komenský o člověku, nabádal ho ke zdraví tak, aby se pečlivě staral o své tělo. Za základ rozvoje každého jedince považoval výchovu a vzdělání od raného věku: „ čemu se nenaučí Janíček, nenaučí se Jan.“ (Komenský, 1954).

Komenský zdůrazňoval první dojem, který utkví v paměti trvale, tedy dobrý i špatný. Ukazoval potřebnost učení dětí pohromadě ve školách, kde se naučí řádu, učit se napodobováním, kamarádství a zdravé soutěživosti: „pouze tehdy se kuň ze své ohrady bujaře řítí, jestliže předhonit má, než za někým jít.“ (Komenský, 1954). Základ učení radí v postupu, jak předkládat žákům nové informace:

- nepřehltnit žáka informacemi, ale pozvolna a postupně,
- učení je nutné dobře rozložit, uspořádat, načasovat, vše pod přirozeným pořádkem,
- nic před žákem neskrývat,
- předkládat učivo žáku jasně a nic nepřikrášlovat,
- nejlepším pro žáka je příklad, na názorných příkladech dokazovat smysl učení,
- každý žák musí novou informaci pochopit a zpracovat, jinak nesmí učitel na další látku přejít,
- učit se od nejjednoduššího ke složitějšímu,
- nejdříve je nutné upevnit si mravy, morálku a etiku, a až poté je každý připraven k odbornému studiu.

Komenský zdůrazňoval nutnost správného načasování příchodu dítěte do školy. Dítě by mělo začít chodit do školy až tehdy, když je vyzrálé a doporučuje šestý rok dětí. Navrhoval rozdělení škol do čtyř druhů škol podle věku žáka – klín mateřský, škola městská, škola latinská a akademie. Popsal požadavky na představu učitele, způsob financování škol, opatřování učebnic, způsob fungování školy a pořádek ve školách, uvedl hlavní zásady:

- zásada názornosti
- zásada systematičnosti a soustavnosti
- zásada aktivity
- zásada trvalosti
- zásada přiměřenosti

Stručnější nárys národní výchovy obsahuje dílo Navržení krátké o obnovení škol v Království českém a rozsáhlejší spis Haggaeas redivivus, ve kterém Komenský kritizuje selhání nevzdělané české šlechty v bělohorské tragédii.

Komenský vychází ve svých úvahách z hlavní ideje přirozeného řádu, tedy i výchova. Svět je uspořádán v jednotlivých, navzájem souvisejících vrstvách. Proto lze ze známých jevů

jedné vrstvy soudit i na podobné jevy vrstev ostatních. Toto pojetí světa tvoří základ synkritické metody objevující se v Komenského Didaktice při srovnávání mezi přírodou, řemesly a výchovou. Požadavek, aby se všechny děti učili všemu, hodlal Komenský splnit prostřednictvím vševědy – pansofie, která by zahrnovala všechny poznatky lidstva, zpracované metodicky jednotně. V roce 1631 vydává spis Dveře jazyků otevřené (*Janua linguarum reserua*, jenž není pouze učebnicí latiny, ale i všech věcí. Tuto dětskou encyklopedii vydává v mnoha vydáních a byla přeložena do dvaceti jazyků. Obsahuje 8000 latinských slov v 1000 větách ve 100 okruzích. Komenský látku v knize uspořádal cyklicky. Vychází od základních prvků přírody a pokračuje přes nerosty, rostliny a živočichy až k člověku. Postupně pak ukazuje a zobrazuje všechny druhy lidské činnosti, popisuje vědy a umění a bránou smrti přivádí konečně člověka až k bohu jako počátku všeho. Pro učitele napsal pod názvem Didaktický návod pokyny, jak jazykových učebnic používat. (Štverák, 1988).

Z informatorií se zachovalo mimořádné dílo Informatorium školy mateřské vydané roku 1632. Komenský v něm poprvé v dějinách pedagogiky odůvodnil nutnost systematické předškolní výchovy a ve 12 kapitolách rozpracoval její obsah. Mělo také sloužit matkám jako návod pro výchovu dětí ve věku do šesti let v rodině, v klínu mateřském. Komenský zde upozorňuje na důležitost výchovy smyslů dítěte jako nejdůležitější zdroje poznání i jako první cesty k mravní výchově, poukázal na zvláštnosti způsobu vnímání u dětí, na významu pohybu spojeného s hrou a činností pro vývoj dětského myšlení, na nutnost osvojení manuálních dovedností i na problematiku vospívání mravního a citového. Komenský si byl vědom potřeby dosažení harmonie fyzických i psychických projevů dítěte a důležitosti prostředí pro jeho vývoj.

V Informatoriu se tak objevuje systém zahrnující jak výchovu rozumovou, mravní a náboženskou, tak i prvky výchovy estetické. Komenský zde zdůraznil důležitost nejen vnitřních, ale i vnějších činitelů předškolní rodinné výchovy, zejména vztahu rodiny a školy. Nezapomínal ani na rady budoucím matkám.

V roce 1642 vytvořil reformní spis *Cesta světla*, vydaný až v roce 1668, kde se objevuje chiliastický prvek v názoru, že na příchod tisícileté říše míru se lidstvo musí připravit prací na nápravě všeho života, a to především všeobecným osvětlením rozumu. Pouze cestou pansofie – vševědy dojde lidstvo spásy, neboť zmizí nevědomost a tím i možnost válek. Vláda bude náležet sboru mudrců a bude zavedena nová společná umělá řeč místo obtížné latiny. (Štverák, 1988).

Pro poznání všeho, pro všechny a všude (omnes, omnia, omnino) budou sloužit tyto institucionální prostředky:

1. univerzální knihy, 2. univerzální školy, 3. univerzální sbor vědců z celého světa, 4. univerzální umělý jazyk.

V letech 1644 – 1646 tvoří velký teoretický spis Nejnovější metoda jazyků, věnovaný Louisi De Geerovi, kde se Komenský projevuje jako jazykovědec

6.3 Dílo po vestfálské mírové dohodě

V roce 1650 vydává, jako loučení se s Jednotou bratrskou a navždy uzavřené cestě do vlasti po vestfálském míru, dílo Kšaft umírající matky jednoty bratrské.

V roce 1651 dokončuje svůj významný teoretický spis Škola vševědná, ve kterém objasňoval svůj plán na založení sedmitřídní školy a napsal osm divadelních her s názvem Škola hrou.

V roce 1653 sepsal zjednodušenou jazykovou učebnici pro žáky pod názvem Svět v obrazech (Orbis pictus), vydanou až v roce 1658. V této učebnici, podle již známé zásady, že není nic v rozumu, co předtím nebylo ve smyslech, je hlavní věcí obraz, celkem 150 obrázků a text je zkrácený a tvoří výklad k nim.

V době třetího pobytu v Lešně v letech 1654 – 1656 Komenský tvoří nejvýznačnější svoje dílo - Obecná porada o nápravě věcí lidských (De rerum humanarum emendatione consultatio catholica) vyšlo v roce 1662. Vedle reformy vědění se objevuje i návrh na reformu věcí lidských v podobě reálného projektu změny světa výchovou. (Štverák, 1988).

Komenský je přesvědčen, že jen tehdy, prolnou – li principy světa mravního celým životem, lze reálně uvažovat o uskutečnění nápravy a nastolení míru, nejvytouženějších předpokladů harmonického života všech. (Komenský, 1992). Dílo je velmi obsáhlé a je složeno ze sedmi ucelených knih:

1. Panegersia: Všeobecné probuzení lidstva, výzva k nápravě porušených věcí lidských. Komenský spis rozděluje na výklad pojmu věci lidské, jako všechny věci tvořící vznešenou lidskou přirozenost, dále na popis pokaženosti věcí lidských, kde napraveno může být jen to co je pokaženo a neplní tak dále svůj účel. Vyzvání všech lidí k poradě o nápravě věcí je míněno tak, že pokažena může být vůle, rozum, úsilí, snaha i pravda a

hovoří také o pokaženosti politiky ve smyslu zanedbání vlády panovníkem, zpupností vládnoucích, krutostí, neschopnosti a nedbalosti vládnoucích. Komenský připomíná, že náprava věcí lidských může jít pouze cestou jednoty, jednoduchosti a dobrovolnosti a zdůrazňuje pečlivost, neboť, „*částečné poznání je matkou omylů*“ (Komenský, 1992).

2. **Panaugia:** Prostředky k všeobecnému osvětlení, osvícení rozumu. Komenský zde považuje světlo za prvopočátek díla Božího i díla lidského. Ze světla věcí se rodí poznání a ze tmy naopak neznalost. Pojem světla spatřuje Komenský všude – ve věčném světle, vnitřním světle, v každém jedinci vidí světlo, světlo rozumu i svědomí. Poukazuje na průchod světla tmou a vyzývá k pronikání pravdy temnotou, k odložení předsudků, že nejde vidět věci vlastníma očima.
3. **Pansofia:** Utřídění všeho poznání, všeobecná moudrost a filozofický výklad celého díla *Obecné porady*. Je členěna na osm stupňů nápravy označující je:
 - svět možný, je psán jako rozhovory a úvahy např. co je svět, co je myslet,
 - svět pravzorový, jediné jsoucno je Bůh a věčná mysl,
 - svět andělský, kde andělé jsou duchovní zjevení, nadání zvláštní znalostí a vůlí od Boha,
 - svět materiální, je náš svět, vystavený našim smyslům,
 - svět dovednosti, veškerá lidská dovednost má základ ve světě přírody, látce, duchu a ohni, Komenský nabádá k harmonii, přirozenosti a péči o zdraví,
 - svět morální, je o sebekázni, sebeovládání, principy jsou rozum, etika, kontakt s lidmi, ekonomika, scholastika, politika, stavitelství,
 - svět ideální, zkoumá vztahy nejvyšších duchovních hodnot, lidské duše, Boha a andělů,
 - svět věčný, je hlubina pojímající do sebe všechny uvedené světy.
4. **Pampaedia:** Vše výchova. Všeobecné výchovné soustavy, O učebnicích pro jednotlivé třídy. V této knize jsou metodicky shrnuty základní myšlenky v uvedených zásadách všestranné důkladné metody:
 1. Paralelní vzdělání myšlení, mluvení a jednání, kdy naučené nemá být pochopeno pouze rozumem, ale má se stát i použitelným věděním.
 2. Všude musí být uváděny příklady, pravidla a cvičení ve vyučovacím procesu.

3. Analytické, syntetické a synkritické postupy mají vést k prohloubenému poznání.

Podle Komenského má člověk harmonicky rozvíjet tři výborné dary – myšlení, mluvení a jednání, aby byl vzdělán ve všem a aby tak získal „sůl moudrosti.“ (Štverák, 1988).

Komenský se věnuje vzdělávání, které patří všem bez rozdílu věku, pohlaví, národnosti nebo velikosti majetku. Spočívá na univerzálnosti vzdělání, vedoucí k pravdě, milování dobra a tím k nápravě lidí. Důležitost podání vzdělání je v harmonii, pravidelnosti a soustavnosti. Smysl univerzálního vzdělávání vidí v jistotě, že nebude možné, aby někdo něčeho zneužíval, neboť nebude důvod k rozladě mezi lidmi. Veškeré učení musí být podle něj jednotné, pevné, skutečné, úplné, mírné a lahodné, trvalé.

Komenský rovněž nabádá pro vzdělávání všech bez výjimky, lidé slepí, hluchí, psychicky nemocní. Nabádá pro psaní encyklopedií, aby se lidé souhrnnými díly učili, předkládá trénování, jak vykonávat jakoukoliv práci, jak mluvit před velkým počtem lidí. Také se zmiňuje o péči o tělo, zdraví a brojí proti zahálčivosti jako matce hříchu, ničící sílu i životy, je úrodná na choroby, zahálka je zlá ve všem.

Pozoruhodnou prozíravost prokazuje Komenský zmíenkou o majetku, který má být pro všechny takový, aby si lidé nezáviděli.

Nadčasovost Komenského se projevuje v následujících myšlenkách:

Proč se mají lidé vzdělávat:

- každý by měl umět číst a psát,
- každý by se měl vzdělávat v oborech potřebných pro život,
- všem je důležité umět mluvit a tvořit smysluplné věty,
- každý by se měl vzděláním naučit slušným mravům,
- společnou výukou získat smysl pro vzájemnost a porozumění ostatním.

Požadavky na všeučitele:

- přivádí lidi k všestranné dokonalosti,
- je osvícený, čestný, vážný, klidný, moudrý a aktivní,
- je znalý cílů svého povolání,
- musí znát všechny prostředky, které k tomu cíly vedou,
- musí znát rozmanitosti metod učení,
- umí výuku k univerzálnosti,

- látku přednáší jednoduše a spolehlivými prostředky,
- učí lidi ušlechtilosti,
- učí lahodně, příjemně, téměř hrou,
- spojuje pravidla, příklady a cvičení,
- učí tak, aby nebylo možno nepochopit čemu se vyučuje.

V této knihy Komenský uvádí mnoho pouček pro učitele, nechybí ani poučky pro trestání žáků, cvičení paměti a při občerstvení ducha občerstvit i tělo. Vývoj lidského života Komenský rozděluje na osm etap, které v knize velmi obšírně popisuje:

- věk zrození - zdravé děti se rodí počestným a zdravým rodičům,
- věk útlého dětství – kde nabádá ke starostlivosti rodičů o děti jako základ dobrého života, doporučuje děti věku od 4 až 6 let, před vstupem do školy sdružovat do kroužků,
- věk školství – školní výchovu označuje za věc velmi vážnou a důležitou pro další vývoj člověka,
- věk dospívání – kde za smysl považuje ujasnění a uspořádání si získaných informací ve škole,
- věk mladosti – mladý člověk po škole, plný síly fyzické, kterou doplňuje silou duševní, doporučuje cestovat a sbírat zkušenosti, poznávat svět a jiné lidi,
- věk dospělosti – kde cílem je získaná moudrost a slušná správa vlastního života,
- věk stáří – vrchol lidské moudrosti,
- věk smrti – cílem je poznání na konci cesty, že člověk žil dobrý život.

5. Panglotia: Sjednocení lidstva pomocí umělého jazyka. Komenský poukazuje na úskalí jazykových bariér mezi lidmi a východisko vidí v pěstování všech jazyků nebo jednoho univerzálního jazyka pro všechny, to vše za dobrovolné účasti, jednoduchosti a vlídnosti. Vizionářsky poukazuje na realitu, že nejdůležitějším nástrojem pro vzdělávání lidí je jazyk. Za důležité pro odstranění jazykové nedostatečnosti a proto komunikační bariéry tak považuje:

- znát některý jazyk sousedních zemí,
- pohodlně a dobře ovládat jeden z učených jazyků - latiny, hebrejštiny nebo řečtiny,
- každý světadíl by měl mít jeden hlavní jazyk, který slouží všem národům obývajících jej.

Komenský se trvale zabývá myšlenkou stvořit nový umělý univerzální jazyk pro všechny, sdružením těch nejkrásnějších výrazů z jazyků ostatních a zjednodušit tak proces výuky jazyků tímto novým, jednoduchým, výstižným nástrojem.

6. Panorthosia: Všeobecná náprava věcí, pojednání o třech základních věcech lidských:
 - a) o politice – navrhuje politická uskupení pod kontrolou tří nejvyšších tribunálů,
 - b) o náboženství – domáhá se konečného zastavení špatností u církví, počátek všeobecné nápravy musí začít a nastat mezi křesťany,
 - c) o vědění – nejprve se musí odstranit duševní otupělost a zatvrzelost lidí

7. Pannuthesia: Všeobecná výzva k dobrovolné účasti všech lidí na nápravě světa výchovou. V této poslední knize Obecné porady vyzývá Komenský k nutnosti neúčasti lidstva na nápravě světa jako největší síla ku pomoci uzdravení dobových politických a společenských problémů. (Štverák, 1988).

Když v roce 1656 za bojů Švédů s Poláky shořel v Lešně Komenskému všechn majetek a rukopisy děl, odjíždí Komenský do Amsterdamu, kde v roce 1657 vydává dílo Veškerá díla didaktická, což je velkolepé vychovatelské dílo složené ze 43 didaktických spisů.

Komenského příklon k mystice a chiliasmu se odráží v knihách věštek proroků – vizionářů Krištofa Kottera a Mikuláše Drabíka a své schovanky Krystyny Poniatowské s názvem Světlo v temnotách, Světlo z temnot a Histori věštek vydané v roce 1657.

V roce 1663 vydává úplné dokončené znění Labyrintu světa a ráje srdce a v roce 1667 vyšel Anděl míru.

Za odkaz národu lze považovat jeho dílko Jedno potřebné – zejména jeho 10. kapitolu, pokládanou za závěť Komenského, který zde smířen se světem vyzývá lidi dobré vůle k životu spravedlivému, k sebepoznání a k sebevládě, jež jediné vedou člověka k pravému štěstí. Posledním dílem bylo sepsání vlastních úvah o životě v roce 1669 s názvem Pokračování v bratrském napomínání. Na sklonku života jím čelil proti stále nevybíravějším útokům dogmatických teologů. (Štverák, 1988).

Dílčí závěr

Kapitola věnovaná odkazu díla Komenského zachycuje jeho tvorbu v průřezu životní pouti a ukazuje, jak obsáhlé a vědecky různorodé to bylo dílo. Komenský zde tvoří již za doby studií, jako pokračovatel myslitelů českého národa ve snaze posílit mateřský jazyk.

Jeho další etapou je tvorba v době pobělohorské, znamenající tragický posun již v beztak těžké životní situaci v podobě nucené emigrace. V jeho díle se tento dobový zlom prolíná společně s nadějnými myšlenkami na návrat do vlasti. Jeho pedagogické dílo nabývá hodnot překračující dobovou Evropu.

Tvorba po období uzavření mírových dohod vestfálským mírem je poznamenána zklamáním z rozhodnutí mocných té doby, navždy znamenající konec nadějí na návrat domů. V této době tvoří svoje nejrozsáhlejší a nejvýznačnější dílo Obecná porada o nápravě věcí lidských, kterým ve svojí rozsáhlosti pojmenovává návod všemu lidskému konání a jednání.

Dalším tragickým mezníkem v Komenského tvorbě je zkáza Lešna při požáru a tím i ztráta celého svého rukopisného díla. Přes tyto zlomové okamžiky se znovu nadechuje k tvorbě zejména didaktické a k úvahám na odkaz národu v předtuše konce svých dnů.

7. Komeniologové o historickém významu Komenského osobnosti

Komenského ovlivnily různé renesanční směry, které zamýšlel uvést v jednotu se svým náboženským názorem. Na rozdíl od Campanelly, Bacona, Vivese a dalších myslitelů, od kterých převzal pojem přírody a přirozenosti, Komenský odmítá teorii dvojí pravdy, prosazuje jedinou pravdu, všude platnou. Zejména u Bacona čerpal pouze z věcí přirozených, nikoliv božských a nepřijímá Baconovo vyloučení člověka z procesu technického pokroku.

Význam Baconovi teorie je pro Komenského omezující, neboť ukazuje klíčem k přírodě, ale neodhaluje její tajemství, což je pro Komenského vlastní pojetí vševedy v rozporu. (Kyrášek, 1964). I s tímto omezením znamená Komenského dílo vyvrcholení české renesanční kultury, podobně jako Koperníkovo dílo tvoří vrchol renesance polské.

U Komenského se spojuje hluboce demokratický názor na výchovu s optimistickým racionalismem, s uznáním veliké moci rozumu, který dokáže odhalovat další a další tajemství. Již v roce 1657 si Komenský zvolil za heslo předmluvy k latinské Velké didaktice výrok svého učitele Andreaea: „Neslavno jest zoufati nad pokrokem“. V dílně lidskosti, kterou mu představuje škola, má učitel zušlechtit správnou výchovou dobrou přirozenost člověka, neboť bez vzdělání upadá nejen člověk, ale i svět. Vzdělání je celá kultura člověka za předpokladu spojení mravní stránky a aktivní účasti na dění ve světě. Moudrost pak záleží v jednotě myšlení, řeči a vzdělání, v permanentní usilování o lidskou mravnost. (Štverák, 1988).

7.1 Odkaz díla J.A. Komenského pro 17. století

Úsudky o Komenském se již za jeho života často diametrálně lišily. Mnohými byl zavrhován a osočován, jiní ho zase oceňovali zejména tu jeho zásluhu, že přinesl mnoho moderních a přímo průkopnických myšlenek o výchově a pedagogice celkově. Komenského univerzální pedagogická soustava, kterou původně zamýšlel vytvořit jako prostředek k obnově české národní vzdělanosti, došla již za jeho života uplatnění spíše v zemích sousedních Polsku, Německu, Uhrách, Sedmíhradsku, Švédsku, Anglii a Nizozemí. Mnozí evropští státníci, obzvláště švédský kancléř Oxenstierna, francouzský kardinál Richelieu, uherský kníže Rákocsi, litevský šlechtic Radzivil, ale i mnohá německá města a anglický parlament – všichni se ucházeli o přízeň Komenského, který byl považován za největšího reformátora školské výchovy 17. století. (Kádner, 1924).

V učeném sporu kritizoval Komenského jeho velký současník a obdivovatel, francouzský filozof René Descartes pro založení jeho vševědných snah na spojení vědy a zjevení, rozumu a víry, pro směřování vědy s teologií. Komenský mu zase vytýkal oddělování duše a hmoty, že se mu ve snaze oddělit vědu od teologie ztrácí právě člověk.

Odpůrci Komenského myšlenek příkře odsoudili zejména jeho pansofii, která se svým chiliastickým zaměřením stala pro demagogické teology nepřijatelnou. A tak si koncem 17. století zachovalo na Komenského vzpomínku jen pár pedagogů a filozofů – G.W. Leibnitz, více nikdo. Kritikové šli ve stopách Maresiových a jiní nemohli odpustit knihy věšteg. Francouzský ateista Pierre Bayle napsal: Kdo jednou četl jeho spisy, podiví se, jak bylo možné, že tento muž, se svým osvíceným rozumem, s rozsáhlými vědomostmi a neúnavnou pílí se mohl dát svést k pověře, nechutnému blouznění a pošetilým názorům! Navíc přidal v roce 1699 v Dictionnaire historique et critique, ve kterém obviňuje Komenského, že nemaje velké vědomosti píše pouze pro peníze. Roku 1785 – tedy více než o 100 let po smrti Komenského dokonce německý gramatik Johann Christoph Adelung ironicky nazývá Komenského pansofii, „historií lidského bláznovství“ a charakterizoval Komenského jako „individuum vegetující na pokraji lidské společnosti“, později Jeronym Broniewski odsuzuje dokonce celé Komenského dílo jako málo křesťanské. (Kožík, 1984).

Zapomnělo se brzy, že žil jako štvanec, kterému často nezbylo nic než vratké doufání. Vzpomínka na Komenského se udržela pouze v českých a slovenských krajích, v protestantských školách a u českobratrských bratří, roztráštěných do celého světa a v rodinách obyčejných lidí, kde skrývali Komenského knihy a považovali je za poklad minulosti s příslibem lepší budoucnosti.

7.2. Povědomí a ohlas tvorby Komenského pro 18. století

Komenský byl zapomenut po celé 18. století téměř zcela. Zůstaly jen učebnice latiny, kterým byl přiznán určitý význam pro jejich souvislé, velmi jednoduché texty v mateřském jazyce, pojednávající o praktických věcech denního života. V roce 1702 našel náhodně J.O. Budde v knihovně školy, kterou založil v Halle pro chudé děti Augustin Hermann. Francke, první dva díly Obecné porady a dokonce je vydal s nadějí, že se objeví další díla. Ale nikdo je nehledal ani po nich nepátral. Slabý odraz vzpomínek na Komenského pedagogické názory se

objevuje ve Felbigerově rakouské školské reformě, provedené za vlády Marie Terezie v roce 1774.

J.J. Rousseau, filozof a pedagog, Komenského dílo neznal, ani švýcarský pedagog J.J. Pestalozzi se o Komenského odkazu nedověděl nic, ostatně po něm ani nepátral. První zmínka o Komenském se datuje až k roku 1788, v díle jezuity Bohuslava Balbína *Učené Čechy*: „Ačkoli toho velmi mnoho napsal, nikdy nic takového, co by odporovalo víře katolické, a když jsem četl jeho dílo, vždy se mi zdálo, že psal tak, aby bylo patrné, že nechce žádné náboženství hanět nebo ostouzet“.(Kožík, 1984).

Až teprve německý myslitel a filozof Johann Gottfried Herder, přítel Slovanů, působící v lotyšské Rize, roku 1795 objevil Komenského pro svět. Navštívil dokonce nivnický mlýn a ukázal tam cestu i J.W. Goethemu. Studoval obširně Komenského dílo a věnoval mu krásnou kapitolu ve svých *Listech na podporu lidskosti*, kde uvádí: „, takové sny jak měl on, neodlétají na měsíc, ale zůstanou na zemi a až přijde jejich čas, dozrají v činy“ . (Kožík, 1984).

7.3. Renesance osobnosti a díla J.A. Komenského v 19. století po současnost

V českých zemích nastává příznivý obrat až v roce 1829, kdy František Palacký rehabilituje Komenského památku v německy psaném životopise, vyvrací pomluvy Adelungovy a vyzývá k oslavě významu Komenského pedagogického díla.

Pozornost k životu a dílu J.A. Komenského se počíná intenzivněji obnovovat kolem revolučního roku 1848. Ve stopách Komenského vytvořil v polovině 19. století Karel Slavoj Amerling vzdělávací ústav Budeč v Praze. J.E. Purkyně objevuje v Lešně rukopis české verze *Didaktiky*, kterou vydává v časopise *Posel z Budče* z roku 1849, kde se vliv Komenského projevil i v návrzích na českou reformovanou elementární školu. V roce 1858 je vydáno *Informatorium školy mateřské* a od této doby se stále častěji objevují v učitelském a pedagogickém tisku články o životě a díle Komenského, zejména v pracích F.J. Zoubka aj. Šmahy.

V Německu se roku 1871 zakládá pod Komenského jménem Ústřední pedagogická knihovna zároveň s *Comenius – Gesellschaft*, která si kladla za úkol seznamovat pedagogickou veřejnost s humanitními rysy Komenského myšlenek. Sílicí povědomí o Komenském dokládá fakt, že se roku 1878 objevuje pozitivní hodnocení Komenského osobnosti a díle v *Niemeyerových Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts* (*Zásady výchovy a vyučování*).

Lze tedy konstatovat, že 19. století přineslo znovuzrození českého národa a konečně objevilo povědomí, koho jsme to v Komenském měli. Feudální pořádky, proti kterým zastřeně i otevřeně Komenský bojoval padl a dějiny tím vrátily jeho jménu spravedlnost. Významem ojedinělé tak byly na konci 19. století oslavy 300. výročí Komenského narození, kdy přes zákaz rakouských úřadů proběhly zásluhou českých spisovatelů úspěšně.

V rámci tohoto Komenského jubilea byl v roce 1865 odhalen první pomník J.A. Komenského pod Klopoty u Brandýsa, mluvil tam Sladkovský a další přední muži českého národa jako Palacký, Purkyně, Brauner, Grégr, Tyrš. K jubileu pak také bylo dne 7. srpna 1892, ve spojení se sjezdem pedagogických spisovatelů a autorů knih pro děti a mládež, založeno „*Dědictví Komenského*“ jako literární sdružení učitelstva československého“. Dědictví Komenského vydávalo i spisy přispívající ke vzdělání českých učitelů a v jeho řadách působili naši nejpřednější pedagogové a komeniologové F. Čáda, O. Chlup, O. Kádner, V. Příhoda a jiní. V roce 1952 úkoly Dědictví Komenského převzalo Státní pedagogické nakladatelství v Praze.

Největšího významu pro poznání osobnosti a díla Komenského má patrně dodnes německy psaná monografie o Komenském od Jána Kvačaly z roku 1892. Tento vědec světového formátu, profesor evangelické teologické fakulty univerzity v estonském Tartu, je zakladatelem vědy komeniologie, když založil v roce 1910 Archív pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského a jeho nadšenými pokračovateli byli F. Zoubek, J. Klika, J. Šmaha, J.V. Novák, J. Hendrich, J.V. Klíma, J. Brambora, J. Kyrášek, F. Karšai, J. Polišínský, A. Molnár, R. Říčan, J. Popelová – Otáhalová, A. Čuma, D. Čapková, M. Bečková, J. Kumpera, F. Slaměník a další komeniologové.

Z komeniologie, jako původně pomocné vědy literárně-historické a historicko-pedagogické, se postupně stává pomezí věda, využívající mnoha vědních oborů a tyto obory opět obohacující. Komeniologie se úzce stýká s historií, literární vědou, filozofií, pedagogikou a v neposlední řadě i pedagogikou sociální, zejména pro svůj lidský a společensko- sociální rozměr Komenského díla.

Rovněž do okolních zemích, hlavně německých a vlivem protestantství i do Anglie a Ameriky, se povědomí o Komenském značně zvedá. Kladný úsudek o Komenském přináší francouzský historik E. Denis úsudkem, že Komenského pansofie, přes svou neurčitost a na druhé straně výraznou poplatnost scholastice, převyšuje jiné středověké encyklopedie, i když

kolísání mezi pravdou zjevenou v bibli a vědou, jakož i spojování mysticismu s realismem, jsou charakteristickým znakem celé Komenského tvorby.

Přes všechny výhrady je již Komenský obecně považován za předchůdce veškeré moderní školské výchovy. Ostatně i Herbartova filozofie pedagogiky je založena na základech díla Komenského, a reformy školství v 19. století v Prusku, Rakousku a dalších evropských státech, ti všichni vycházeli z Komenského Didaktiky. Na přelomu 19. a 20. století se živý zájem o Komenského pedagogický odkaz objevuje ve velké míře také v Rusku. (Štverák, 1988).

K nejvýznamnějším počínům evropských badatelů patří objevení rukopisu Obecné porady z Komenského pozůstalosti, který v roce 1934 učinil německý slavista D. Čiževskij v archívu bibliotéky v Halle. Následovaly pak ještě objevy Hartlibovy pozůstalosti v knihovně lorda Delamare, kde byly neznámé dosud koncepty Komenského spisů didaktických i pansofických, kterým se zevrubně věnoval anglický komeniolog G.H. Turnbull. Archív rodiny De Geerů bohužel shořel, v královské bibliotéce ve Stockholmu se našlo pouze několik dopisů.

Osobnost J.A. Komenského oslavili mnozí přední světoví filozofové a myslitelé, v různých dobách celé epochy času od Komenského působení. Leibnitz předpovídá dobu, kdy lidé vzdají hold jeho velikosti, Herder ukazuje Komenského citlivost a lidumilnost, historik Michelet nazval Komenského Galileem výchovy za tvorbu první systematické teorie výchovy. Jiní srovnávali vliv Komenského na výchovu se zásluhami Koperníka a Newtona o vědu a Bacona s Descartesem o filozofii.

Edward Roberts řekl už roku 1880 v Alžíru, že Komenskému „by mělo být vykázáno místo v Pantheonu historie, a to ve středu vrstvy vznešených snivců, kteří od století ke století pracovali k tomu, aby pozvedli úroveň lidského pokolení, po boku velkých myslitelů, připravujících nový život člověka na zemi“, a francouzský dějepisec Ernest Denis napsal: „Neznám v dějinách nic podivuhodnějšího a dojemnějšího nad úmysly tohoto pronásledovaného kněze, jenž v době, kdy Lichtenštejnovi dragouni sužují jeho národ, pomýšlí na osvobození vlasti výchovou.“ (Kožík, 1984).

Často byl opakován výrok francouzského historika J. Micheleta:

„Ztratil vlast – aby získal celý svět“

Po skončení druhé světové války dochází k prudkému rozmachu aktivit komeniologů u nás i ve světě. Obecná porada je vydána latinsky a česky v roce 1966. Zakládají se Komenského muzea a památná místa jeho působení. Uherský Brod, kde je zřízeno muzeum, odhalil nový

Komenského pomník od V. Makovského a periodicky pořádá pro širokou učitelskou obec Dny J.A. Komenského.

Jako ke svému předchůdci se ke Komenskému přihlásilo UNESCO na zasedání v Dillí v roce 1956. Celý svět oslavil 300. výročí vydání Didaktiky v roce 1957 a konference v Praze byla mohutným holdem Komenského génia. Jeho paměť připomínaly medaile, série poštovních známek, knihy, divadelní hry, filmy. Vědci mnoha zemí a národností vydávají své studie v Acta Comeniana.

Komenského odkaz, jeho osobnost a dílo, celý život tohoto nešťastného psance a vyhnance, trvale vyrvaného z domoviny, štvaného po celé Evropě, ale hrdinsky čelícího všem nástrahám a útrapám, přemáhající neštěstí a prohry pilnou prací ve prospěch celého světa, snícího o věčném míru, neustále poutá zájem vědců i umělců na celém světě. Právem si ho zvolilo za svého patrona Mezinárodní mírové hnutí. (Kožík, 1984).

Myšlenky obsažené v jeho pedagogickém díle a pansofických idejích přetrval věky. Dodnes jsou jeho dílem inspirováni tvůrci školských reforem a nových výchovných koncepcí po celé Evropě. Literatura o Komenském je dnes pro svoji rozsahovou téměř nepřehledná, kdy již v roce 1920 konstatoval J. Jakubec, že by ji nebylo možno přehlédnout za celý lidský život.

O životnosti díla Komenského svědčí stálý zájem, který dodnes poutá v nejrůznějších zemích. Bibliografie knižních komenian za léta 1945 – 1982, vydaných Ústavem školských informací v Praze v roce 1983 obsahuje přes sto stran. Najde se jen málo myslitelů, kteří jsou po tak dlouhé době znovu vydáváni a studováni – a to nejen našimi a evropskými komeniologi, ale i v Číně, Austrálii nebo Japonsku a Latinské Americe. (Polišenský, 1987).

Dnešek prokazuje Komenskému zaslouženou úctu a obdiv. Na den jeho narození byl stanoven Den učitelů a je to skutečný pedagogický svátek. O udržování památky Komenského odkazu pečují i mezinárodní organizace UNESCO, Světová odborová federace učitelů a komeniologové světa, v roce 1992 byla organizovaná celosvětová vzpomínka 400. výročí narození Komenského, kde byla spontánně vyjádřena již trvalá duchovní Komenského blízkost heslem – Náš vrstevník!

Zájem o Komenského v dnešní současnosti je trvale prokazován. Přesáhl jeho praktická pedagogická díla a stále více se obrací k jeho teorii. Ukazuje, že ve vidění problémů i v souvislostech a cestách jejich řešení, si Komenského dílo namnoze uchovává živý význam pro naši dobu a další budoucí léta.

Komenského oceňované pedagogické zásady přirozenosti, názornosti, přiměřenosti, důkladnosti a další, byly ve světle nových objevů a odkazů v díle Komenského chápány v širokých souvislostech celoživotního vzdělávání a sociální všenápravy, jako prostor pro pedagogickou disciplínu sociální pedagogiky. (Čapková, 1987).

Slovy komeniologů – Komenský neopakovatelným způsobem ztělesnil trvajícím bytostnou potřebu člověka vytvářet si a nepřetržitě obnovovat ideál svého harmonického lidského rozvoje, který přetváří společnost proto, aby se v této přetvořené společnosti mohl plně profilovat. Teprve uvědomíme – li si tento základní a nejhlubší smysl Komenského díla, můžeme vytvořit správné východisko pro celkové zhodnocení tohoto díla – nejen v českém, ale i ve světovém měřítku. (Kratochvíl, 1988)

7.4 Muzea a památná místa J.A. Komenského

Současné Muzeum Komenského v Přerově vzniklo postupným slučováním několika přerovských muzeí. Nejstarší z nich, Museum Komenského, bylo založeno z iniciativy ředitele měšťanských škol Františka Slaměníka v roce 1888 a patří k nejstarším institucím svého druhu na světě. Muzeum bylo spravováno Ústředním spolkem Jednot učitelských na Moravě a ve Slezsku.

Muzeum Komenského v Uherském Brodě sídlí v části dochovaného městského opevnění ze 14. – 16. století s barokním sálem pocházejícím z let 1690 – 1693. Stálá je expozice Komenský lidstvu, věnovaná životu a dílu významného rodáka Jana Amose Komenského. Součástí muzea je rovněž obsáhlá knihovna s významnou regionální a komeniologickou literaturou. Dvakrát ročně je vydáván časopis pro komeniologii, historii 16. – 18. století a regionální dějepis *Studia Comeniana et historica*. Činnost muzea je dále prezentována především pořádáním krátkodobých výstav, přednášek, oslav Dne učitelů, od roku 1971 pořádáním mezinárodních komeniologických kolokvií a od roku 1998 pořádáním MUSAIONFILMU – každoroční nesoutěžní přehlídky videofilmů muzeí České republiky. V oblasti komeniologie muzeum rovněž úzce spolupracuje na základě smlouvy uzavřené 1.12. 2004 s Muzeem J.A.Komenského v Naardenu.

Mezinárodní komeniologická kolokvia odpovídají charakteru muzea – od roku 1957 zde pracovalo Komeniologické dokumentační středisko. Mělo soustřeďovat veškeré dokumenty komeniologického charakteru. Když přišel do Uherského Brodu komeniolog Pavel Floss, zakladatel MKK, měl k takto ambicióznímu projektu dobré zázemí. Uherský Brod se měl stát střediskem československého komeniologického bádání, programově nadnárodního. Proto i zde organizuje od roku 1971 pravidelná kolokvia s časopisem *Studia Comeniana et historica*.

Takto se otevřel široký prostor pro odborníky i z jiných disciplín, jako je literární historie, lingvistika, kulturní historie a samozřejmě filosofie. Tato multidisciplinarita je evidentní a je to snad nejcharakterističtější rys celého díla. Prof. Eduard Petru, jeden z pravidelných účastníků kolokvií, při vzpomínce na jejich témata upozornil, že většinou bylo zvoleno tak, aby jeden z pohledů převažoval, avšak nevylučoval i ty ostatní. Byla to nesmírně moderní koncepce.

K úspěchu kolokvií by však sotva stačilo pregnantně formulované téma; jejich jedinečnost spočívá především v účastnících. Nebyla to nikdy masová akce, ale těch několik osobností, badatelů, kteří dokázali spolu tvořivě komunikovat, jim dalo ráz velkoleposti. Byli to jak „čistí“ historikové jako Josef Polišenký a Josef Válka, literární historikové jako Jan Blahoslav Čapek a Milan Kopecký, filosofové – Robert Kalivoda, Stanislav Sousedík, bratři Flossové, lingvisté jako Jiří Daňhelka, teologové jako Amedeo Molnár, bibliografové jako Josef Brambora a mnozí další odborníci, mezi nimi např. Dagmar Čapková, Julie Nováková, Jaroslav Pánek, Martin Steiner,

Památná místa J.A. Komenského u nás

Památná místa s odkazem na pobyt a působení Komenského jsou Nivnice, Fulnek, Brandýs nad Orlicí, Bílá Třemešná, Horní Branná u Jilemnice a Žacléř, kde se Komenský loučil 4. února 1628 s vlastí, cesta do Polska po které odcházel zde stále je a místu u samé hranice s Polskem, se říká Růžový palouček a je zde pamětní deska.

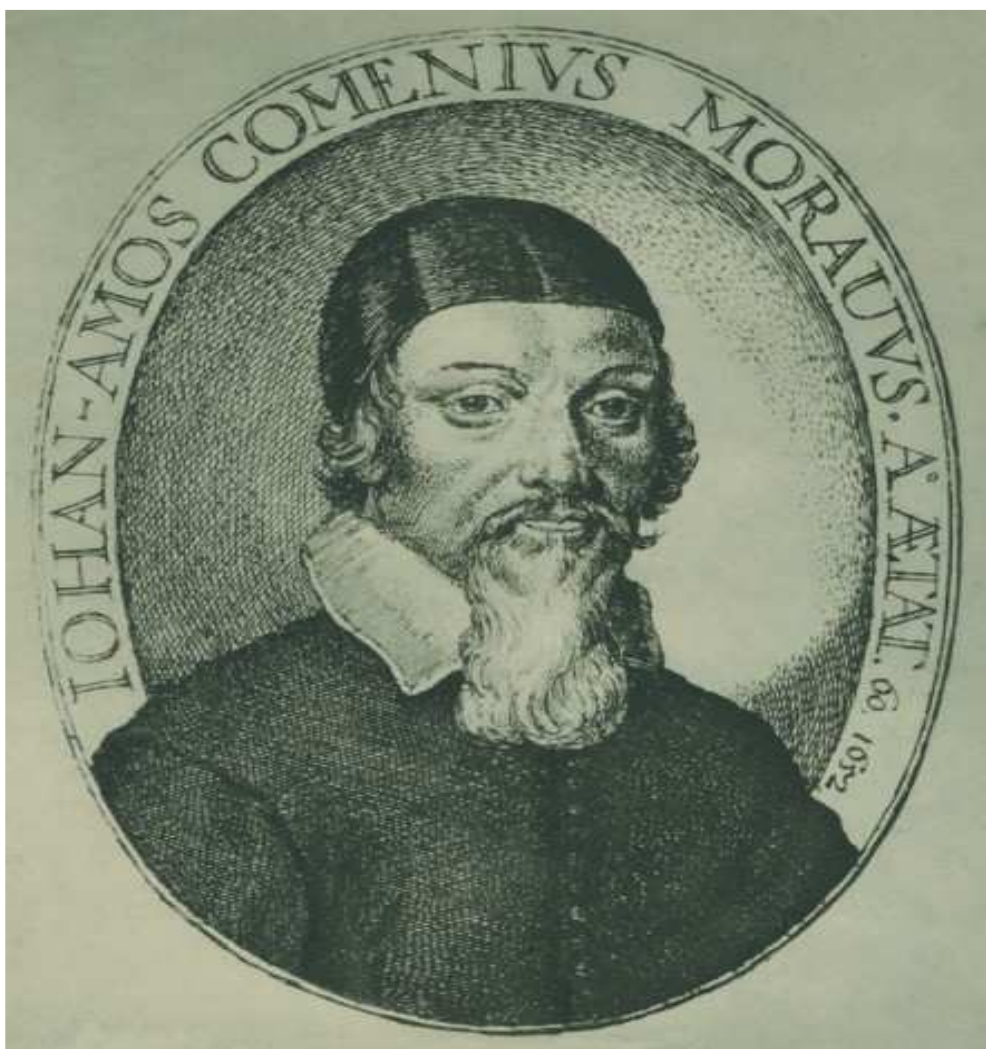
Památná místa v zahraničí

Comenius-Institut Münster, Německo – specializace na podporu křesťanské výchovy

Comenius -Museum Naarden, Nizozemí, při němž pracuje Nadace Komenského, sbírá dokumenty o životě a díle JAK, především knihy, <http://www.comeniusmuseum.nl>

Kangnam University, Kangnam, Mt. 6-2, Gugal-ri, Giheung-eup, Youngin, Gyeonggi, 449-702 South Korea

The Japanese Association for the Study of Comenius, Tokio, vydává Japanese Journal of Comenius (ISSN 0917-6624) od roku 1992 – dosud, jsou publikovány překlady Komenského děl do japonštiny, informuje o dění v evropské komeniologii, japonské komeniologické aktivity University of Jyväskylä, Dept. of Education, Sen. Assist. Dr. Markku Leinonen Jyväskylä, Finsko Magyar Comenius Társaság, 3950 Sárospatak, Eötös u. 5, Hungary – společnost vydává překlady Komenského děl do maďarštiny v edici Bibliotheca Comeniana (dosud 11 svazků), pořádá semináře a přednášky, spravuje Muzeum Komenského v Sárospatoku

J. A. Komenský, rytina považovaná za dílo V. Hollara z roku 1652

Dílčí závěr

V této obsáhlé kapitole o bádání komeniologů jsem rozčlenil působnost odkazu Komenského osobnosti a díla od jeho skonu až po současnost s vyhodnocením reality, jakou byl v různých stoletích do dnešní doby posuzován a vnímán u nás i ve světě, včetně jeho srovnávání s ostatními mysliteli doby. Je popsána jeho úloha, pro kterou byl Evropou žádán či zatracován, jsou ztotožněny jeho reformátorské pedagogické záměry v sousedních zemích. Je popsána renesance jeho myšlenek a objevení díla, osobnosti a trvalosti odkazu u nás i v zahraničí. Uvedením kořenů komeniologie je otevřen prostor k pojmenování badatelských a vědeckých postupů myslitelů mnoha zemí, s důrazem na hodnotu pedagogického díla Komenského, jako předchůdce veškeré moderní školské výchovy.

Poválečné působení a aktivita komeniologů je dalším rozbořem této kapitoly, s vyznačením mezinárodního zájmu světových organizací o dílo a odkaz Komenského myšlenek.

Dnešek je charakterizován prokazováním zasloužené úcty a obdivu osobnosti Jana Amose Komenského se strukturovanou formou, od činnosti mnoha muzeí a památných míst u nás i v cizině až po organizování kolokvií a seminářů s mezinárodní účastí.

II. Empirická část

8. Kvalitativní průzkum platnosti odkazu života J.A. Komenského v současnosti

Zasloužený zájem o Komenského u odborné veřejnosti, badatelů vědeckých disciplín, mravenčí práce komeniologů u nás i v zahraničí, to vše se neustále rozrůstá dalšími a novými objevy o Komenského odkazu. Plně se potvrzuje, že Komenského vidění problémů, jeho metody a cesty k řešení uvedených problémů, nic neztratili, i přes 400 let odstupem, na aktuálnosti a živém významu pro naši dobu.

Je příznačné, že v dílech výtvarníků je vyobrazen Komenský vždy s trpitelným výrazem starce nad hrobem. Ano, byl pokorný ve snášení krutého a nelítostného osudu. Byl však vzpurný v posuzování světského řádu, neúnavný ve vědeckém výzkumu, chrabrý vůči zotročitelům, nevyčerpatelný v úsilí vrátit českému národu svobodu a nadšený pro myšlenku dát dětem lepší školy. Lze si jej i představit s radostným výrazem tváře, jak s rozevřenými pažemi objímá děti a mladé celého světa, protože je miloval nadevše.

I z tohoto etického důvodu jsem se rozhodl, že pro výzkumnou část svojí bakalářské práce zvolím řešení citlivé otázky, jak s Komenského odkazem k dětem a mládeži nakládají oni sami? Smyslem výzkumu v praktické části bakalářské práce je sonda do vědomostí a povědomí žáků základní školy a studentů středních škol o osobnosti, díle a odkazu Jana Amose Komenského, se zaměřením na platnost odkazu životního díla Komenského pro současnou mládež.

Cílem výzkumu je rozbor informací, získaných předložením stanovených výzkumných otázek záměrnému výběru skupině žáků základní školy a dvěma skupinám studentů gymnázia, vedl ke stanovení hypotézy, jak se Komenského odkaz promítá do života mladých lidí.

8.1 Metodologie zkoumání, stanovení výzkumných otázek

Hlavním rysem kvalitativního výzkumu je dlouhodobost, intenzivnost a podrobný zápis. Typickými metodami kvalitativního výzkumu jsou nestrukturované pozorování, etnografické interview a metoda životní historie. Pro kvalitativní výzkum jsou ustálené dva vyzkoušené postupy – analytická indukce a konstantní komparace. (Gavora, 2000).

Metody kvalitativního průzkumu jsem zvolil nestrukturované pozorování s podrobným zápisem a interview s připravenou strukturou dotazů.

Pracovním postupem průzkumu bylo využití výše uvedené metody konstantní komparace, jejíž osnova postupu je uvedena v knize P. Gavory - Úvod do pedagogického výzkumu na str.143.

1. Volba výzkumného problému a zkoumaných osob.
2. Hledání společných rozdílných prvků v údajích, syntetizace.
3. Další sbírání údajů zaměřené na zpřesnění kategorií a zjišťování vztahů mezi nimi.
4. Formulace hypotézy (Gavora, 2000).

Pomocným nástrojem mého výzkumu bylo stanovení dvou výzkumných otázek a nalézt odpovídající odpovědi:

Otázka 1. Jaké je povědomí žáků a studentů o osobnosti a díle Komenského a jak toto povědomí formuje rozdílná výuka o jeho odkazu mezi základním a středním stupněm škol?

Otázka 2. Je pro současnou generaci mladých lidí přitažlivé učit se zevrubně o historii?

8.2 Popis a charakteristika výběrových skupin žáků a studentů

Při výzkumu jsem pracoval se třemi skupinami žáků základní školy a studentů gymnázia, záměrný výběr skupin byl cílen na třídu žáků 9. ročníku Základní školy v Moravském Krumlově a studentů maturitního 4. ročníku gymnasia v Moravském Krumlově a Ivančicích, kdy počet žáků ve skupině jsem výběrem studijních výsledků ustálil na počtu 8 v jedné skupině.

Výběrový soubor první skupiny tvoří 8 žáků, jejichž prospěch je vzorný, všichni mají výuku s vyznamenáním a nemají žádné výchovné problémy.

Výběrové soubory studentů druhé a třetí skupiny jsou složeny rovněž z 8 studentů v každé, rovněž jejich prospěch je vzorný a studují s vyznamenáním.

Složení skupiny č. 1:

- Matyáš: 15 let, z češtiny výbornou, dějepis výborný, studijní průměr 1,2, škola ho baví a půjde na gymnasium,
- Martin: 15 let, z češtiny má výbornou, dějepis výborný, studijní průměr 1,2, škola ho baví a chce jít na stavební průmyslovku,

- Tomáš: 15 let, z češtiny má výbornou, dějepis výborný, studijní průměr 1,2, škola ho baví a půjde na gymnasium,
- Daniel: 15 let, z češtiny má výbornou, dějepis výborný, studijní průměr 1,2, škola ho baví a půjde na gymnasium,
- Jitka: 15 let, z češtiny má výbornou, dějepis chvalitebná, studijní průměr 1, škola ji baví a půjde na gymnasium,
- Daniela: 15 let, z češtiny má výbornou, dějepis výborná, studijní průměr 1, škola ji baví a půjde na gymnasium,
- Zuzana: 15 let, z češtiny má výbornou, dějepis chvalitebná, studijní průměr 1,2 škola ji baví a baví ji zvířata, uvažuje o veterině,
- Jolana: 15 let, z češtiny má výbornou, dějepis výborná, studijní průměr 1,3 škola ji baví a půjde na stavební průmyslovku.

Složení skupiny č. 2:

- Vladimír: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborný, studijní průměr 1, studium ho baví a chce jít na univerzitu – psychologie, medicína,
- Ríša: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborný, studijní průměr 1, studium ho baví a chce jít na univerzitu – medicína,
- Tibor: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborný, studijní průměr 1, studium ho baví a chce jít na vysokou - architektura,
- David: 20 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborný, studijní průměr 1,2 studium ho baví a chce jít na univerzitu – pedagogika,
- Petra: 21 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborná, studijní průměr 1, 2 studium ji baví a chce jít na vysokou – IT,
- Eva: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborná, studijní průměr 1,3 studium ji baví a chce jít na univerzitu – medicína,
- Lucie: 20 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy chvalitebná, studijní průměr 1, 4 studium ji baví a chce jít na univerzitu – pedagogika,
- Jiří: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy chvalitebný, studijní průměr 1, 5 studium ho baví a chce jít na univerzitu – sociálně právní.

Složení skupiny č. 3:

- Karel: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborný, studijní průměr 1, studium ho baví a chce jít na univerzitu – pedagogika,
- Jan : 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborný, studijní průměr 1, studium ho baví a chce jít na univerzitu – sociální pedagogika,
- Petr: 20 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy chvalitebný, studijní průměr 1,2 studium ho baví a chce jít na univerzitu – psychologie,
- Petr: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborný, studijní průměr 1, 4 studium ho baví a chce jít na univerzitu – medicína,
- Zdeněk: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborný, studijní průměr 1,4 studium ho baví a chce jít na vysokou – IT,
- Karen: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy výborná, studijní průměr 1, studium ji baví a chce jít na univerzitu – medicína,
- Ivana: 20 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy chvalitebná, studijní průměr 1, studium ji baví a chce jít na vysokou – architektura,
- Vladka: 19 let, z češtiny má výbornou, historie, dějepis a společenské vědy chvalitebná, studijní průměr 1,4 studium ji baví a chce jít na univerzitu – právo.

8.3 Vyhodnocení získaných údajů, řešení výzkumných otázek a stanovení hypotézy

Struktura dotazů pro interview

Dotaz 1 – Kdy se narodil J.A. Komenský

Skupina 1

- 6 žáků uvádí Nivnici,
- 1 žák uvádí v Komni,
- 1 žák neví,

Skupina 2

- 9 studentů uvádí Nivnici,

Skupina 3

- 8 studentů uvádí Nivnici,
- 1 student Uherský Brod,

Dotaz 2 – Kde a co studoval, jak žil a pracoval

Skupina 1

- 3 žáci uvádí správné údaje na všechny otázky,
- 1 žák uvádí polovinu údajů, neví jak pracoval,
- 1 žák uvádí pouze studium na kněze,
- 3 žáci vůbec neví,

Skupina 2

- 5 studentů uvádí správné údaje,
- 2 studenti pouze polovinu, nevědí jak žil a pracoval,
- 1 student vůbec neví,

Skupina 3

- 7 studentů uvádí správné údaje,
- 1 student uvádí pouze biskup jednoty bratrské,

Dotaz 3 – Jaká napsal díla a které je nejznámější

Skupina 1

- 3 žáci uvádí většinu díla a označují Didaktiku, Orbis a Labyrint světa,
- 1 žák uvádí polovinu díla a označuje Didaktika Magna,
- 3 žáci uvádí polovinu díla a nevědí kterou označit ,
- 1 žák uvádí pouze jedno dílo,

Skupina 2

- 7 studentů uvádí většinu díla a označují Didaktiku a Obecnou poradu,
- 1 student uvádí polovinu díla a označuje Labyrint,

Skupina 3

- 7 studentů uvádí většinu díla a správně volí Obecnou poradu a Didaktika Magna,
- 1 student uvádí pouze 3 díla a označuje Orbis Pictus,

Dotaz 4 – Kterou knihu znáš vlastní četbou

Skupina 1

- 2 žáci uvádí četbu Orbis pictus, nebavila je,
- 6 žáků nečetli žádnou,

Skupina 2

- 4 studenti uvádí dvě knihy,
- 2 studenti uvádí jednu knihu,
- 2 studenti nečetli žádnou,

Skupina 3

- 6 studentů uvádí jednu knihu,
- 1 student uvádí četbu, ale krátce a ukončil ji,
- 1 student nečetl žádnou,

Dotaz 5 – Proč opustil Komenský vlast a nemohl se vrátit

Skupina 1

- 6 žáků uvádí správné údaje na obě otázky,
- 1 žák uvádí správně opuštění, ale neví důvody návratu,
- 1 žák uvádí jako důvod obecně bitvu na Bílé hoře a dobu temna,

Skupina 2

- 7 studentů uvádí správné údaje na obě otázky,
- 1 student uvádí dobu pobělohorskou,

Skupina 3

- 8 studentů uvádí správné údaje na obě otázky,

Dotaz 6 – Ve kterých zemích Komenský působil

Skupina 1

- 2 žáci uvádí správné údaje,
- 2 žáci uvádí polovinu zemí,
- 2 žáci uvádí pouze Holandsko,

- 2 žáci vůbec neví,

Skupina 2

- 5 studentů uvádí správné údaje,
- 2 studenti pouze Polsko a Holandsko,
- 1 student uvádí Lešno,

Skupina 3

- 7 studentů uvádí správné údaje,
- 1 student uvádí pouze Polsko, Anglie, Nizozemí

Dotaz 7 – Kdy a kde Komenský zemřel

Skupina 1

- 2 žáci uvádí správné údaje na obě otázky,
- 1 žák uvádí pouze Naarden, kdy neví,
- 1 žák uvádí Amsterdam, kdy neví,
- 4 žáci vůbec neví,

Skupina 2

- 5 studentů uvádí správné údaje,
- 2 studenti pouze Naarden, nevědí kdy,
- 1 student vůbec neví,

Skupina 3

- 7 studentů uvádí správné údaje,
- 1 student uvádí pouze Holandsko,

Dotaz 8 – Čím byl Komenský nejvíce

Skupina 1

- 7 žáků uvádí učitelem,
- 1 žák uvádí knězem,

Skupina 2

- 8 studentů uvádí učitelem národů,

Skupina 3

- 7 studentů uvádí učitelem národů,
- 1 student uvádí politikem a teologem,

Dotaz 9 – Jaký zanechal Komenský myšlenkový odkaz pro současnost

Skupina 1

- 8 žáků uvádí oblast školství,

Skupina 2

- 7 studentů uvádí pedagogický odkaz,
- 1 student uvádí didaktické zásady a mírové uslí,

Skupina 3

- 7 studentů uvádí pedagogický odkaz,
- 1 student uvádí nezlomnou vůli po mírovém světě,

Dotaz 10 – Co je komeniologie

Skupina 1

- 8 žáků se s termínem vůbec nesešlo,

Skupina 2

- 5 studentů uvádí zcela přesný význam,
- 3 studenti přesně neví, ale dedukují z názvu vědu o Komenském,

Skupina 3

- 7 studentů uvádí zcela přesný význam,
- 1 student neví.

Řešení výzkumných otázek

Otázka 1. Jaké je povědomí žáků a studentů o osobnosti a díle Komenského a jak toto povědomí formuje rozdílná výuka o jeho odkazu mezi základním a středním stupněm škol?

Tato otázka je postavená na rozdílnosti školních osnov co do obsahu pojetí o postavě Komenského a rozsahu výuky mezi základním stupněm a gymnáziem. Z provedeného zkoumání a získaných informací lze soudit, že úroveň z výuky získaných školních informací o osobnosti a

díle Komenského je na poměrně vysoké úrovni na obou stupních škol. Žáci mají vysoké povědomí o historických údajích obecně dostupných, což jako signál rozsahu znalostí o postavě Komenského značí vysoké povědomí a plně kompenzuje jisté nedostatky znalostí historicky méně dostupných. Studenti svými znalostmi prokázali vysokou úroveň znalostí frekventovaných historických pojmů osobnosti Komenského a rovněž, vyššímu stupni školských požadavků odpovídající, vyšší úroveň povědomí i v oblasti historicky méně dostupných faktů. Lze tedy shrnout, že obecné povědomí o osobnosti Komenského je u žáků i studentů na velmi dobré úrovni a s vyššími požadavky na rozsah učiva má u mladých lidí zvyšující se úroveň.

Otázka 2. Je pro současnou generaci mladých lidí přitažlivé učit se zevrubně o historii?

Vzhledem k získaným informacím o vysokých znalostech žáků a studentů o osobnosti Jana Amose Komenského se dá usuzovat logická kladná odpověď. Je však třeba připomenout fakt záměrného výběru vzorku respondentů výzkumu, kde bylo pracováno se vzorkem s dobrou reputací, tedy prospěchově výborných studentů a žáků, u nichž lze předpokládat vysoký standard školou požadovaných znalostí. Ze získaných informací a zejména pozorováním skupin studentů a žáků při realizaci interview, vnímáním „mezi řádky“ jsem nepochybně vypořádal informace o jisté nepřitažlivosti historických událostí, zvláště v souvislosti s letopočty, jmény aktérů doby a zejména nepřehledné období od konce husitství - pobělohorskou dobu temna.

Stanovení hypotézy

Zkoumaná problematika platnosti odkazu životního díla J.A. Komenského pro současnost byla provedena na příkladu znalostí a povědomí žáků a studentů škol, neboť lze soudit že povědomí odborné veřejnosti o osobnosti Komenského je dané a náhodný vzorek skupiny náhodně oslovených respondentů by nebyl dostatečně vypovídající.

Výzkumné otázky byly průzkumem zodpovězeny a lze tedy z pohledu komparačního postupu výzkumu postavit hypotézu:

Studium historie pro žáky a studenty škol znamená nepřitažlivé naplnění povinností bez hlubšího poznání, přesto však je povědomí studentů o osobnosti a odkazu Jana Amose Komenského na velmi dobré úrovni.

8. Odkaz života a díla J.A. Komenského pro současnost

Život Jana Amose Komenského je sám velkým lidským dílem, je obrazem jeho hrdinské vůle, kdy ve snaze prospět druhým, překonal tolik neštěstí, že by jiného zlomilo zoufalství.

Nazval se sám mužem touhy a byl jím v touze po dokonalosti lidstva a jeho dílo, čítající na 250 prací, je toho grandiózním vyjádřením. Jeho všestranný duch, obsahující lidské vzdělání od lékařství po astronomii, se ocitá mnohdy na křižovatkách doby, kde se střetává věda s náboženstvím. Neodcházel nikdy zlomen, i když poražen byl často.

I když Komenský výchovou a povahou kotvil v pokoře víry, neúnavnou a hloubavou pracovitostí ducha a důvěrou v lidské schopnosti, ztělesňoval poslání vědce, který vypověděl boj nevědomosti, příčině nejhoršího zla.

Jeho čistý a laskavý vztah k lidem mu zajistil úctu všech, kdo ho poznali, vyjma zaslepených sektářů a nenávislných dogmatiků teologie. Na jeho spisy a díla se však zapomnělo, stejně jako na jeho hrob. Na jeho epochální dílo padaly urážky a Komenský byl nazýván bláznem. Je údělem geniů a ojedinělých lidských bytostí, že dojdou uznání po staletích tmy. Až po dvou stoletích český národ procitl a objevil Komenského v nalezeném spisu Didaktika. Z jejího odkazu vychází hlas Komenského: „Nebud' me, prosím, tak leniví, abychom po jiných toliko vždy hleděli a za jinými se zdaleka plaziti chtěli! Necht' nás také v něčem jiní před sebou vidí!“ (Kožík, 1958).

A věhlas jeho myšlenek brzy překonal hranice států. Všichni současní pedagogové oceňují odkaz myšlenek, které zůstávají základem výchovy a rovněž i základem pro poslání dnešní sociální pedagogiky. Vidíme Komenského v celé velikosti a oceňujeme jeho předvídavou snahu využití výchovy k přetvoření světa a lepšího, harmonického života.

Je jedno jestli měříme Komenského jeho dobou či naší přítomností, vždy se obdivujeme jeho velikosti, o kterou se sám zasloužil nepřetržitým pokoušením předsudků, pochybami, hledáním poslední poznatelné pravdy a tím vyrostl do rozměrů muže, před nimž se nyní svět sklání.

To je odkaz dnešku od Jana Amose Komenského

Závěr

Muž touhy, pedagog – učitel národů, teolog, jazykovědec, přírodovědec, filozof, astronom, historik, politik Jan Amos Komenský. Jeho osobnost a dílo byly natolik nadčasové, že i po 4 stoletích neztrácí na aktuálnosti, a navíc myšlenkou a vizionářstvím není dosud překonán, neboť by jinak vědní obor komeniologie zcela nepochybně nevznikl, aby Komenského dílo, odkaz a myšlenky mohli být znovu zpracovávány a aplikovány v mnoha současných vědních disciplínách.

Přední badatelé a komeniologové polemizují s historickým odkazem Komenského osobnosti a díla, s apelem otázky - čím byl nejvíce? Odpověď není snadné dát:

„Myslím, že úloha Komenského jako náboženského vůdce není doceněna. I když je známý hlavně pro své pedagogické dílo, jsem přesvědčený, že bez víry by ho nikdy nenapsal.“
(Jan Ferdinand Kallik, potomek J.A.Komenského v 10. pokolení)

„ V 17. století byly před Evropou dvě cesty; tu mechanizující a zpředměťující představoval Descartes, druhou, polidštěnou, představoval Komenský. Evropská civilizace se vydala cestou Descartovou a z Božích tvorů se staly – řečeno hrubým zjednodušením – jakési přírodní stroje.“(Radim Palouš).

Dnešek Komenského není jen o víře v Boha, ale víru v sebe, v druhé, v život a lepší budoucnost, ať už se kyvadlo doby posouvá jakkoliv. Dnešek více než jindy ukazuje, že Komenského náprava společnosti a světa výchovou, je nadčasová, aktuální a potřebná více než kdy jindy a hlavně dokud je ještě čas. Neboť existující názorové rozdíly a předsudky na vnímání tolerance, úcty k rodině, člověku, na jedinečnost každého, na právo na život, by nepochybně dodržování Komenského myšlenkových zásad výrazně zjemnily.

Resumé

Téma o Janu Amosi Komenském jsem zvolil pro svoji bakalářskou práci s vědomím, že mnoho již bylo napsáno a sděleno, přesto však jako vrcholnou zkoušku a výzvu při dovršení studia sociální pedagogiky, najít alespoň střípek nového k osobnosti, historicky tolik významné.

Bakalářská práce je zaměřena na archiválie života a díla Jana Amose Komenského a souvisejícího kontextu bádání komeniologů se současností v pojetí sociální pedagogiky, zejména se zaměřením na život a dobu, ve které se nacházel a tvořil.

Cílem bakalářské práce je analýza archiválií o životní pouti a díle Jana Amose Komenského a nalézt poselství jeho odkazu pro současné pojetí pedagogických disciplín a možný kontext současného pojetí pedagogiky sociální.

Posouzením rozboru jeho nelehké životní pouti se pokouším o výběr hlavních myšlenek a reformních snah, jakožto základní Komenského ideály, které se po celý život usilovně pokoušel naplnit a svým působením nám je odkázal.

V teoretické části bakalářské práce otevírám stěžejní Komenského díla, věnující se širokému záběru celosvětových problémů a nerovností, ve kterých naznačuje směřování, pravdu a východiska, nejen pedagogická, ale i politická, duchovní a filosofická.

Souvisejícím cílem, je v teoretické části bakalářské práce posouzení odkazu Komenského díla v epoše stávající doby středověku až do dnešní doby a úsilí komeniologů v poznávání a šíření myšlenek Komenského od vzniku po současnost.

Smyslem výzkumu v praktické části bakalářské práce je sonda do vědomostí a povědomí žáků základní školy a studentů středních škol o osobnosti, díle a odkazu Jana Amose Komenského, se zaměřením na platnost odkazu životního díla Komenského pro současnost.

Získanými poznatky podat potvrzení významu Komenského odkazu pro současné pedagogické a související vědní disciplíny, poukázat na historicky ověřenou správnost jeho vizionářství a vzdát hold výjimečnosti osobnosti našeho národa, jehož dílo je uznáváno celosvětově.

Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na archiválie života a díla Jana Amose Komenského a souvisejícího kontextu bádání komeniologů se současností v pojetí sociální pedagogiky.

Cílem bakalářské práce je analýza archiválií o životní pouti a díle Jana Amose Komenského a nalézt poselství jeho odkazu pro současné pojetí pedagogických disciplín a možný kontext současného pojetí pedagogiky sociální.

V teoretické části bakalářské práce otevírám stěžejní Komenského díla, věnující se širokému záběru celosvětových problémů a nerovností, ve kterých naznačuje směřování, pravdu a východiska, nejen pedagogická, ale i politická, duchovní a filosofická.

Souvisejícím cílem, je v teoretické části bakalářské práce posouzení odkazu Komenského díla v epoše stávající doby středověku až do dnešní doby a úsilí komeniologů v poznávání a šíření myšlenek Komenského od vzniku po současnost.

Smyslem výzkumu v praktické části bakalářské práce je sonda do vědomostí a povědomí žáků základní školy a studentů středních škol o osobnosti, díle a odkazu Jana Amose Komenského, se zaměřením na platnost odkazu životního díla Komenského pro současnost.

Získanými poznatky podat potvrzení významu Komenského odkazu pro současné pedagogické a související vědní disciplíny, poukázat na historicky ověřenou správnost jeho vizionářství a vzdát hold výjimečnosti osobnosti našeho národa, jehož dílo je uznáváno celosvětově.

Klíčová slova

Archiválie života a díla, Komenského odkaz, bádání komeniologů, pedagogické disciplíny, odkaz životního díla, epocha doby, kontext odkazu s dneškem, duchovní východiska, analýza odkazu, sonda do vědomostí.

Archive for the exploration of the life and work of Jan Amos Komensky

Synopsis

This thesis is focused on the records of the life and works of Jan Amos Komensky. Museum and the related context of research comeniologie present in the concept of social pedagogy.

The aim of the Bachelor thesis is the analysis of historical documents about the journey and the work of Jan Amos Komensky Museum and find the message of his reference to the current concept of educational disciplines and a possible context of the current concept of social pedagogy.

In the theoretical part of the Bachelor's work opening the core work of Komensky, devoted to broad in scope, global problems and inequalities, which indicates the direction of the truth and escape, not only pedagogical, but also political, spiritual and philosophical.

A related objective is in the theoretical part of the Bachelor thesis assessment reference Komensky works in the epoch of the existing period of the Middle Ages until our time and effort comeniologie in cognition and the dissemination of ideas of Comenius from the present.

The purpose of the research in the practical part of the Bachelor thesis is the probe into the knowledge and awareness of pupils, primary schools and students of secondary schools on the personality, work, and legacy of Jan Amos Komensky, focusing on the validity of the reference work the wax for the present.

Obtained knowledge to confirm the importance of the national reference for the current educational and related science discipline, noted historically verified the correctness of his vision, and to pay tribute the exceptional personality of our nation, whose work is recognised worldwide.

Key words

Archival documents the life and work of Komensky reference, exploration, comeniologie, pedagogical discipline, a reference work, the epoch times, the context of the reference to today, the spiritual background, analysis of the link, the probe into the knowledge. .

Literatura a prameny

- Čapková, D. Myslitelsko vychovatelský odkaz J.A. Komenského. Praha: Academia, 1987.
- Floss, P. Poselství J.A. Komenského současné Evropě. Brno: Soliton, 2005. ISBN 80-239-6048-2
- Floss, P. Proměny vědění. Praha: Mladá fronta, 1987.
- Gavora, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6
- Jandourek, J. Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0
- Kádner, O. Dějiny pedagogiky. Praha, 1924.
- Komenský, J., A. Informatorium školy mateřské. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-145-1
- Komenský, J., A. Obecná porada o nápravě věcí lidských. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0227-0
- Komenský, J., A. O sobě. Praha: Odeon, 1987.
- Komenský, J., A. Labyrint světa a ráj srdce. Praha, 1958.
- Kožík, F. Anděl míru. Praha: Albatros, 1984.
- Kožík, F. Bolestný a hrdinský život J.A. Komenského. Praha, 1958.
- Kratochvíl, M. Život Jana Amose. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- Kumpera, J. Jan Amos Komenský – malý profil velké osobnosti. Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského, 1988.
- Kyrášek, J. Synkrise v díle J.A. Komenského. Praha, 1964.
- Maňák, J. Nárys didaktiky. Brno: MU, 2000. ISBN 80-210-1661-2
- Maňák, J., Švec, V. Cesty pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6
- Mareš, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3
- Molnár, A. Českobratrská výchova před Komenským. Praha, 1956.
- Nový, L. Životní dráha jako sociologický problém. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1989. ISBN 80-210-0107-9
- Pánek, J., a kol. Dějiny českých zemí. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1544-8
- Polišenský, J., Pořízek, V. Jan Amos Komenský a jeho odkaz dnešku. Praha: SPN, 1987.

Radvan, E., Vavřík, M. Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. Brno: IMS, 2009.

Štverák, V. Stručné dějiny pedagogiky. Praha: SPN, 1988. Publikace č. 46-00-24/2

Edice Universitní knihovny v Praze. Soupis děl J.A. Komenského v Československých knihovnách, archivech a muzeích. Praha, 1959.

Časopisy:

Čapková, D. Vztah vědy a víry u Komenského. *Studia Comeniana et historica*, 1994.

Internetové zdroje

<http://www.mjakub.cz>

<http://www.uniecomenius.cz>

<http://www.pmjak.cz>

<http://www.prerovmuzeum.cz/>

<http://www.flu.cas.cz/>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Struktura dotazů pro interview

Příloha č. 2: Nejstarší dochovaný rukopis J. A. Komenského z roku 1611

Příloha č. 3: Titulní strana prvního vydání knihy *Labyrint Swěta a Lusthauz Srdce*

Příloha č. 4: Mědirytinový předtitul sebraných didaktických spisů J.A. Komenského

Struktura dotazů pro interview

Dotaz 1 – Kdy se narodil J.A. Komenský

Dotaz 2 – Kde a co studoval, jak žil a pracoval

Dotaz 3 – Jaká napsal díla a které je nejznámější

Dotaz 4 – Kterou knihu znáš vlastní četbou

Dotaz 5 – Proč opustil Komenský vlast a nemohl se vrátit

Dotaz 6 – Ve kterých zemích Komenský působil

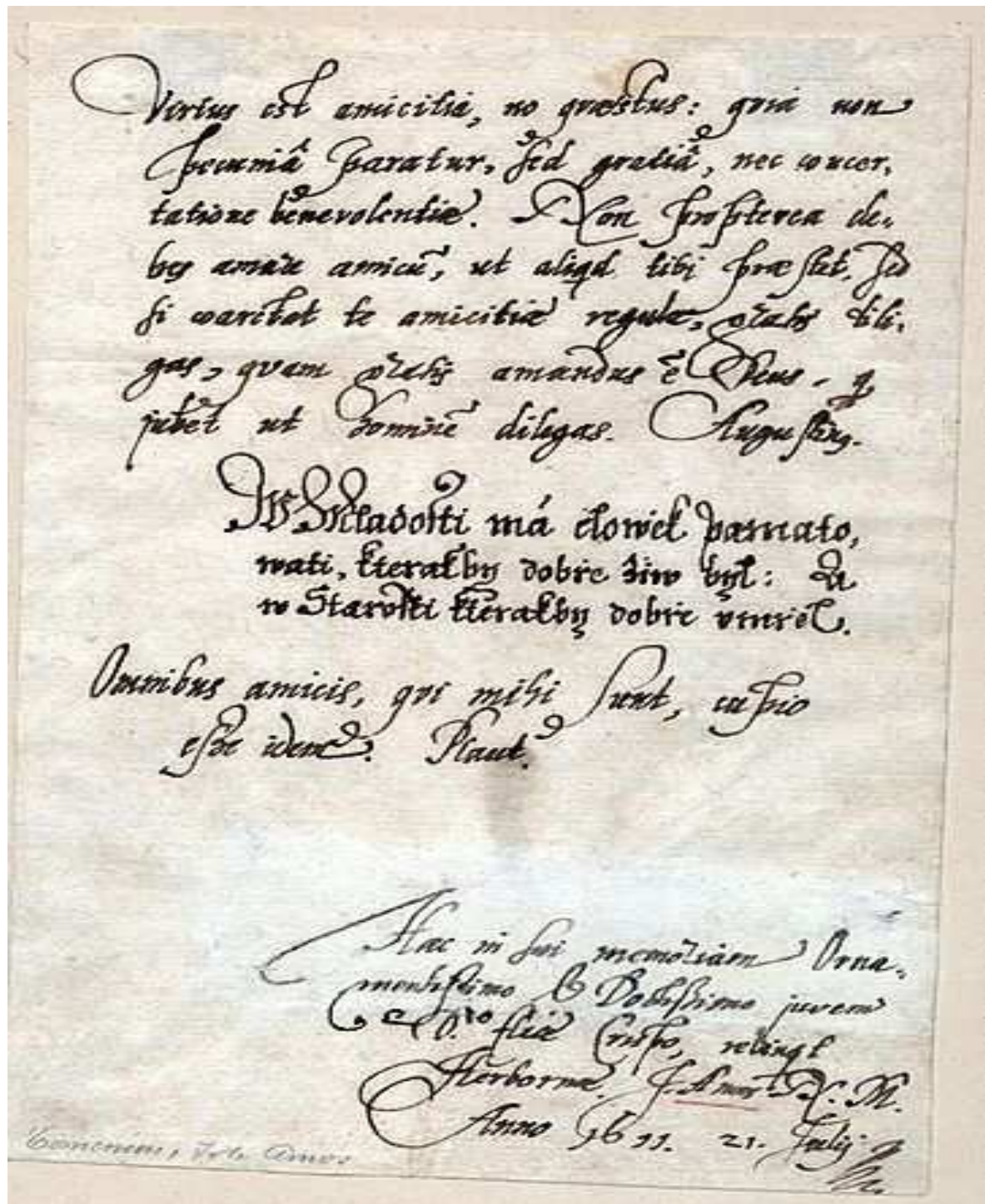
Dotaz 7 – Kdy a kde Komenský zemřel

Dotaz 8 – Čím byl Komenský nejvíce

Dotaz 9 – Jaký zanechal Komenský myšlenkový odkaz pro současnost

Dotaz 10 – Co je komeniologie

Nejstarší dochovaný rukopis J. A. Komenského z roku 1611. Část textu česky: *V mladosti má člověk pamatovati, kterak by dobře živ byl, a v starosti kterak by dobře umřel*

Titulní strana prvního vydání knihy *Labyrinth Swęta a Lusthauz Srdce*, která vyšla pravděpodobně v saské [Pirně](#) roku [1631](#)

Mědirytinový předtitul sebraných didaktických spisů J. A. Komenského vydaných v [Amsterdamu](#) roku [1657](#)

- [Didactica magna](#) (latinsky *Velká didaktika*) – jedná se o spis o vyučovacích metodách.

